

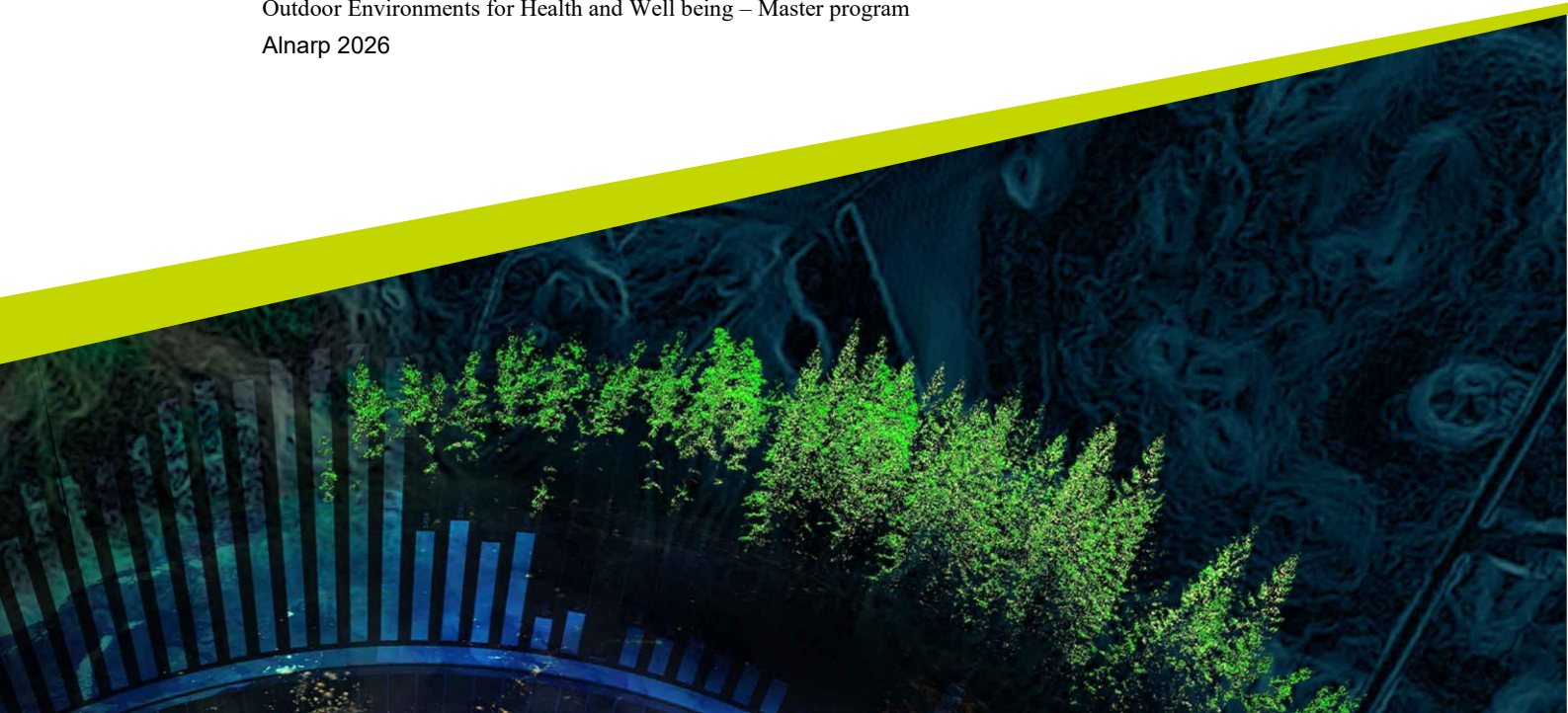

En skolgård utan konflikter

Personalperspektiv på raster och skolgårdens fysiska miljö

Ulf Bjärehed

Examensarbete/Självständigt arbete • 30 hp
Sveriges lantbruksuniversitet, SLU
Institutionen för människa och samhälle
Outdoor Environments for Health and Well being – Master program
Alnarp 2026

En skolgård utan konflikter - Personalperspektiv på raster och skolgårdens fysiska miljö

Ulf Bjärehed

Handledare:	Fredrika Mårtensson, Institutionen för människa och samhälle, Sveriges Lantbruksuniversitet, SLU, Alnarp
Examinator:	Caroline Hägerhäll, Institutionen för människa och samhälle, Sveriges Lantbruksuniversitet, SLU, Alnarp
Bitr. examinator:	Amanda Gabriel, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för människa och samhälle
Omfattning:	30 hp
Nivå och fördjupning:	Avancerad nivå, A2E
Kurstitel:	Självständigt arbete i miljöpsykologi
Kurskod:	EX1000
Program/utbildning:	Outdoor Environments for Health and Well being – Master program
Kursansvarig inst.:	Institutionen för människa och samhälle
Utgivningsort:	Alnarp
Utgivningsår:	2026
Upphovsrätt:	Alla bilder används med upphovspersonens tillstånd.
Nyckelord:	Skolgård, konflikt, mobbing, personalperspektiv, förebyggande åtgärder, elevernas sociala liv, skolgårdsklimat

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap (LTV)
Institutionen för människa och samhälle

Sammanfattning

Denna studie undersöker skolpersonalens erfarenheter av hur skolgårdens utformning och personalens arbetsmetoder påverkar elevernas sociala liv samt förekomsten av konflikter och mobbning på raster. Studien genomfördes som en kvalitativ undersökning med semistrukturerade intervjuer och kortare gåturer på skolgårdar vid fem skolor i mellersta Sverige. Totalt deltog sex personer med olika yrkesroller inom skolan. Materialet analyserades med en induktiv tematisk analys.

Resultaten visar att både skolgårdens utformning och personalens arbetssätt har stor betydelse för elevernas sociala liv och för nivån av konflikter och mobbning. En central riskfaktor är trängsel, särskilt på populära platser som bollplaner, där många elever samlas samtidigt. Personalens beskrivningar visar också att undanskynda platser kan vara problematiska. Samtidigt framkommer att samma platser ibland fyller en viktig funktion för återhämtning, lugn lek och möjlighet att dra sig undan. Skolgårdar med varierat innehåll, grönytor och god överblick upplevs däremot som mer gynnsamt för elevernas sociala liv. En större och mer varierad skolgård gör att eleverna sprids ut, vilket minskar konkurrensen om platser och aktiviteter. Resultaten visar också att olika åldrar och kön kan ha olika behov och preferenser, vilket påverkar både lekmönster och konflikttyper. Personalens roll framstår som avgörande. När skolpersonalen är närvarande, engagerad och arbetar strukturerat minskar konflikterna. Personalens överblick, kunskap om eleverna och förmåga att läsa av situationer ses som viktiga för att förebygga problem. Delaktighet i kartläggning av skolgården, tydliga regler och anpassade insatser kan också bidra till ökad trygghet. Sammantaget visar resultaten att konflikter och mobbning inte kan förstås utifrån en enskild faktor, utan formas i samspel mellan flera faktorer.

Diskussionen visar att skolgårdens utformning och personalens arbetssätt tillsammans påverkar elevernas trygghet, sociala liv och risken för konflikter. Trängsel, begränsat aktivitetsutbud och vissa platser, särskilt bollplaner och undanskynda ytor, framstår som riskfaktorer. Samtidigt kan samma miljöer också ha positiva funktioner för lek, återhämtning och social gemenskap. Personalens närvaro, överblick, kunskap om eleverna och strukturerade arbetssätt är avgörande för att förebygga konflikter. Resultatet betonar att förebyggande arbete behöver utgå från både den fysiska miljön och de sociala praktiker som formas på skolgården.

Nyckelord: Skolgård, Konflikt, Mobbing, Personalperspektiv, Förebyggande åtgärder, Elevernas sociala liv, Skolgårdsklimat

Abstract

This study examines school staff's experiences of how the design of the schoolyard and staff practices affect pupils' social life as well as the occurrence of conflict and bullying. The study was conducted as a qualitative investigation using semi-structured interviews and shorter walk-throughs of schoolyards at five schools in central Sweden. A total of six participants with different professional roles within the school took part. The material was analyzed using an inductive thematic analysis.

The results show that both the design of the schoolyard and the staff's working methods are of great importance for pupils' social life and for the level of conflict and bullying. A central risk factor is crowding, especially in popular areas such as ball courts, where many pupils gather at the same time. The staff's descriptions also show that secluded areas can be problematic. At the same time, the same places sometimes serve an important function for recovery, quiet play, and the opportunity to withdraw. Schoolyards with varied content, green areas, and good visibility are perceived as more beneficial for pupils' social life. A larger and more varied schoolyard makes it possible for pupils to spread out, which reduces competition. The results also show that different ages and genders may have different needs and preferences, which affects both play patterns and types of conflict. The role of staff appears to be crucial. When school staff are present, engaged, and work in a structured way, conflicts decrease. Staff overview, knowledge of the pupils, and ability to read situations are seen as important for preventing problems. Participation in mapping the schoolyard, clear rules, and tailored interventions can also contribute to greater safety. Overall, the results show that conflict and bullying cannot be understood on the basis of a single factor, but are shaped through the interaction between several factors.

The discussion shows that the design of the schoolyard and staff practices together affect pupils' sense of safety, social life, and the risk of conflict. Crowding, limited activity options, and certain locations, especially ball courts and secluded areas, emerge as risk factors. At the same time, these environments can also have positive functions for play, recovery, and social community. Staff presence, overview, knowledge of the pupils, and structured working methods are crucial for preventing conflicts. The findings emphasize that preventive work needs to be based on both the physical environment and the social practices that emerge in the schoolyard.

Keywords: schoolyard, conflict, bullying, staff perspective, preventive measures, pupils' social life, schoolyard climate

Tack

Jag vill skicka med ett stort tack till de personer som tog sig tid att delta i intervjuerna för denna uppsats. Era erfarenheter i kunskap gav mig mycket insikt och utan den skulle uppsatsen inte varit möjlig. Jag vill även tacka min handledare Fredrika Mårtensson för allt stöd och goda råd som du har bidragit med. Processen för denna uppsats har varit lång men du har stöttat mig med precis det jag har behövt för att komma vidare hela tiden. Avslutningsvis vill jag tacka min familj. Till min fru tack för all kärlek och det tålamod du haft och till min dotter som kom till oss under uppsatsens skrivande vill jag tacka för all glädje du givit mig.

Ni alla har varit oumbärliga och är orsaken till att denna uppsats kunnat skrivas.

Innehållsförteckning

1. Bakgrund	8
1.1 Inledning	8
1.2 Skolgården som villkor för barns sociala liv	9
1.3 Konflikter, mobbning och annan kränkande behandling i skolan	11
1.4 Perspektiv på förebyggande arbete	13
2. Syfte	15
2.1 Frågeställningar	15
2.2 Avgränsning	15
3. Metod	16
3.1 Forskningsdesign	16
3.2 Urval av personal och skolor	16
3.3 Datainsamling	17
3.4 Genomförande	18
3.5 Analys	19
3.5.1 Steg ett	20
3.5.2 Steg två	20
3.5.3 Steg tre och fyra	20
3.5.4 Steg fem och sex	22
3.6 Etiska överväganden	24
4. Resultat	25
4.1 Introduktion	25
4.1.1 Skolgårdslivet	25
4.1.2 Förebyggande praktiker	27
4.2 Faktorer	29
4.2.1 Trängsel triggat problem	29
4.2.2 Öppna ytor och transportstråk bevakas	31
4.2.3 Undanskymda platser där det händer saker	32
4.2.4 Lekytter som inte räcker till	34
4.2.5 Personalen markerar med närvaro, hittar på saker och briefar	36
4.2.6 Regler för när, var och hur saker sker	37
4.2.7 Ingripa med kunskap om eleverna	39
4.2.8 Elever involveras i utformning och åtgärder	41
4.2.9 Buller och ovälkomna gäster	41
4.3 Konklusioner	42
5. Diskussion	45
5.1 Inledande diskussion	45
5.2 Personalens bild av skolgården	45
5.3 Personalens arbete på skolgården	48

5.4	Unika elever med behov och önskemål	49
5.5	Avlutande reflektioner	50
5.6	Metoddiskussion	50
	Referenser.....	53
	Bilaga 1, intervjuguide	55

1. Bakgrund

1.1 Inledning

Skolgården är en viktig plats för barn av många anledningar. Detta framgår av en sammanställning av skolgårdars betydelse för barn där en lång rad funktioner hos skolgårdar beskrivs (Jansson et al., 2021). Under rasten kan barnen uppfylla en stor del av den rekommenderade dagliga nivån av fysisk aktivitet. De kan även få tillgång till viktig naturkontakt som påverkar hälsa, välbefinnande och stimulerar till lek, något som även får betydelse för framtida attityder till naturen.

En skolgård kan enligt Jansson et al. (2021) ge många möjligheter till aktiviteter och lekar som barnen behöver för att utveckla viktiga färdigheter och förmågor. Fysiska aktiviteter som sporter och klätterlekar kan utveckla fysiska förmågor och ge god balans medan sociala lekar utvecklar färdigheter i kommunikation och sociala interaktioner. Skolgården blir även en träffpunkt för barnen där de möter andra barn och får möjlighet att bilda relationer. Rasten är viktig för att barn ska ges möjlighet till återhämtning, vilket kan ske under lek och rörelse (Mårtensson 2012), men också på mer avskilda plats på skolgården för utforskande, fantasilek och vila (Marcuson 2020).

Dagens barn spenderar stor del av sin tid i skolan och rasterna blir för många barn ett av få utrymmen i vardagen där de förfogar mer fritt över sin tid och får möjlighet till lek och umgänge med andra barn (Wells et al., 2018). Folkhälsomyndigheten (2023) har uppdraget att följa skolelevs hälsovanor över tid. De ger en bild av att raster ofta fungerar och blir utrymmen där barn kan utveckla olika förmågor, bygga relationer och återhämta sig så de orkar med skolundervisningen. Men ibland och särskilt för vissa barn visar de att rasten kan bli mer problematisk. Kanske känner sig elever osäkra och vet inte vad de ska göra eller med vem. Det kan leda till en ensamhet och utanförskap. I förlängningen kan det leda till en försämrad mental hälsa.

Det finns även barn som förknippar rasten med stor oro, rädsla och utsatthet. Kanske brukar de hamna i konflikter med andra barn eller är utsättas för mobbing. I denna studie ligger fokus på risken för konflikter i skolgårdslivet. Där studie av hur skolgårdsmiljön och dess utformning samspelar med personalens insatser, och tillsammans kan bidra till att förebygga konflikter.

1.2 Skolgården som villkor för barns sociala liv

Att skolgården har en viktig betydelse för barn har länge varit känt. I en genomgång av forskningen över skol- och förskolgårdens ytor och kvaliteter beskriver Jansson et al. (2021) att särskilda utemiljöer för barn förekom redan på 1600-talet. Det var platser avsedda för lek som skulle stimulera rörelse, utveckling och lärande. Jansson et al. (2021) sammanfattar de centrala funktionerna för en skolgård som riktade mot barnens sociala liv, naturkontakt, fysiska aktivitet, lärande, fria lek och återhämtning. Platsen beskrivs som ett viktigt stöd för barnens utveckling och hälsa (Mårtensson 2012).

Det är därför viktigt att skolgårdarna håller en hög kvalitet och har en tillräcklig storlek för att rymma alla viktiga funktioner (Jansson et al., 2021). Samtidigt beskriver SCB (2022) i sin kartläggning av grundskolelevers tillgång till friytor att ytan för eleverna stadigt minskar. I deras kartläggning beskrivs att 42% av eleverna har mindre än de 30 kvadratmeter per barn som Boverket (2025) rekommenderar för skolgårdar och att privata aktörer generellt sett har mindre yta än kommunala utförare. Minskningen av friyta menar SCB beror på ökat elevantal på befintliga skolor, att extra byggnader så som baracker upprättas på skolgårdar och en allmän förtätning av stadsmiljön.

När barns rörelsefriheten blir begränsad av bebyggelse och utomhusaktiviteter får en större konkurrens av andra typer av aktiviteter, blir det ännu viktigare att skolgårdarna är rymliga, varierade och har hög kvalitet (Jansson et al., 2021). Även Nasri med kolleger (2022) uppmärksammar hur skolgårdens storlek, utformning och innehåll får betydelse för barns beteende på en skolgård. De menar att typen av och variationen på lekmaterial på skolgården kan uppmuntra eller hindra barnens lekar och därigenom skapa allt från konstruktiv lek till att öka risken för konflikter och mobbning. Om storleken på skolgården är för liten riskerar viktiga funktioner att inte få plats, vilket skapar konkurrens och trängsel. Effekterna av trängsel leder till att barn leker mindre tillsammans, ökad stress, ökad risk för emotionella störningar, koncentrationssvårigheter och aggressivitet hos barnen (Jansson et al., 2021). Ibland kanske utrymmena finns men inte nyttjas, t ex om personalen upplever att det är svårt att överblicka platsen och stänger av delar av gården (Nasri et al., 2022)

En bra utomhusmiljö i skolan behöver enligt Mårtensson (2012) inte nödvändigtvis innehålla stora fasta lekinstallationer, utan en god kvalitet handlar mer om ytans storlek och övergripande struktur, utformning och innehåll av vegetation. Ytan får gärna vara kuperad och innefatta vegetation som ger tillgång till lösa naturliga lekmaterial så som pinnar, löv och stenar. Ett överflöd av lös material kan underlätta för barn i sociala sammanhang då konkurrensen om

föremål minskar. En plats som är öppen och där funktionen inte är förbestämd möjliggör även för barn att observera andra barns lek på avstånd och dra lärdom från dessa. Det kan även underlätta för barnen att ansluta eller avvika från leken då den inte är förbestämd på samma sätt som vid lekredskap med bestämd funktion. Hon beskriver vidare hur olika typer av karaktärer på platser ger barn utrymme för olika typer av lekar och kreativa aktiviteter. t ex kojrum för att gömma saker och utforska (Mårtensson et al., 2025).

Sociala platser behövs för att ge barn möjlighet att skapa relationer och förbättra sociala förmågor. Sådana platser kan enligt Nasri et al. (2022) utgöras av bänkar, klätterställningar eller gungor som får agera sittplats samt avskilda platser eller gröna områden som främjar sociala interaktion och återhämtning. Mårtensson et al. (2025) beskriver hur lekredskap samspelar med naturen. I en koja finner barnen skatter i form av svamp, löv och sten. Barnen beskriver platsen som avskild och återhämtande samtidigt som den möjliggör social interaktion och utforskning. Dessa bedömningar delas även av Jansson et al. (2021) som skriver att skolgårdar med tillräckligt stora, gröna och varierade miljöer samt lösa lekobjekt bidrar till att främja barns sociala samspel.

Van Dijk-Wesselius et al. (2018) bekräftar att den grönnare skolgården tycks förbättra relationerna mellan barnen. Generellt finns en viss tendens att flickor i högre grad söker sig till de gröna delarna av skolgården medan det finns en kategori pojkar som mer regelmässigt vill springa och spela boll. Den sammanställning som Wells et al. (2018) har gjort visar att grönytor och växtlighet ökar sannolikheten för mer sociala interaktioner än kala ytor. När barn leker i natur ökar deras kommunikationsförmåga, relationer stärks och förekomsten av mobbning och våldsamma beteenden minskar.

Om barnen har sin rast utomhus bidrar det till att de når den rekommenderade nivån av fysisk aktivitet. Den rekommenderade nivån för barn i åldern 6–11 år i USA utgör en timme om dagen vilket mindre än hälften av barnen där uppnår (Wells et al., 2018). Rasten kan utgöra så mycket som 40 % av den fysiska aktiviteten som barn behöver varje dag (Mårtensson 2012). För svenska förhållanden rekommenderar Dohrn et al. (2021) i sitt kunskapsstöd minst en timme fysisk aktivitet i form av lek, idrott eller annan pulshöjande aktivitet om dagen för barn mellan 6 och 17 år. Kunskapsstödet uppmuntrar även till att minst tre muskel- och skelettstärkande aktiviteter i veckan bör utföras. Även Folkhälsomyndigheten (2023) betonar skolgårdens viktiga roll för barns hälsa med följder för både fysisk och psykiska hälsa och kognitiv utveckling. Att skolan har en god trivsel stödjer barnen och skapar positiva erfarenheter i skolan som stärker hälsa, utveckling och påverkar barnens framtid. På samma sätt kan den negativa trivselsn ha den motsatta effekten. För barn som ofta hamnar i konflikter

eller utsätts för mobbing finns stora risker för försämrad hälsa. Därav finns all anledning att undersöka hur skolgårdsmiljön, tillsammans med pedagogernas roll vid raster, kan bidra till att öka trivsel och minska riskerna för konflikter och mobbning.

1.3 Konflikter, mobbning och annan kränkande behandling i skolan

Konflikter i skolan är något Ellmin, (2014) beskriver som ofrånkomligt. Konflikten uppstår när två eller fler personer har meningsskiljaktigheter om oförenliga behov, kollision mellan mål, intressen, synsätt, värderingar eller personlig stil. Konflikter beskrivs som konstruktiva eller destruktiva. De konstruktiva kännetecknas av att personerna tar gemensamt ansvar för situationen och respekterar varandras upplevelser och åsikter. Dessa konflikter präglas av öppen och ärlig kommunikation mellan de inblandade. De destruktiva konflikterna präglas av motsatsen där konflikten förnekas, undertrycks eller undviks. Detta risker att oro och rädsla ökar samt kan skapa en känsla av att den andre personen är ”dålig”. Konflikter är även en naturlig del av den sociala utvecklingen där barn lär sig att hantera olika situationer och känslor. Kimber (2013) beskriver att man kan stödja denna utveckling genom att lära ut sociala och emotionella färdigheter. Genom olika insatser och program kan man stärka självkänedom, självkontroll, motivation, social kompetens och empati. Vidare beskriver Ellmin (2014) att konflikter som inte hanteras kan utvecklas till mobbning vilket kan vara en både svårt och tidskrävande att lösa.

För den som blir utsatt för mobbning kan skolgården bli en plats förknippad med utsatthet och ohälsa. I en rapport där man över tid har följt skolbarns hälsovanor beskriver Folkhälsomyndigheten (2023) att andelen barn som mobbats i skolan har ökat. För 11 åriga flickor är ökningen från 4 till 10 % och för pojkar 4 till 8% mellan läsåren 2013/2014 till 2017/2018. Andelen ligger kvar på en liknande nivå även 2021/22. Effekterna av att bli mobbad kan bli allvarliga och är väl dokumenterade. Folkhälsomyndigheten (2023) uppger att skolor med mer mobbning även får sämre resultat på undersökning av barns kunskapsnivå i PISA-undersökningar. För den enskilde ökar risken för försämrad självkänsla och framtidssyn, olika former av inåtvända eller utåtagerande psykiska problem, somatiska besvär och framtida psykiska åkommor. Även Wang, Barry och Swearer (2013) uttrycker att mobbning orsakar mentala problem som oro, depression och självmordstankar.

Folkhälsomyndigheten (2023) beskriver hur viktiga barns sociala relationer är för deras hälsa och utveckling. Goda relationer kan utgöra en skyddsfaktor för psykisk ohälsa samtidigt som en brist på relationer kan ses som en riskfaktor. För

Yngre barn är relationen till föräldrar och familj viktig och med stigande ålder ökar vikten av vänskapsrelationer. Vikten av relationer framstår som problematiskt när känslan av ensamhet ökar med en stigande ålder för barn. Bland 11-åringar läsåret 2021/22 upplevde 11 % av flickorna och 4 % av pojkarna sig som ensamma, siffrorna för de 13 åriga barnen låg på 20% av flickorna och 10% av pojkarna.

Mobbning är ett omdiskuterat begrepp. Folkhälsomyndigheten (2023) beskriver svårigheter att skilja andra typer av konflikter från mobbning. Ellmin, (2014) förklarar att man inom lagstiftningen valt att i stället använda begrepp som diskriminering, trakasserier och kränkande behandling. En orsak till detta är att komma bort från att handlingen behöver upprepas för att tillskrivas betydelse. Detta är även ett viktigt skäl till att Skolverket (2022) valt att byta ut begreppet i sina styrande dokument och i stället refererar till diskrimineringslagen som talar om missgynnande eller kränkningar som sker utifrån någon av de sju diskrimineringsgrunderna; kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder.

Diskrimineringen kan vara direkt eller indirekt och bristande tillgänglighet, trakasserier, sexuella trakasserier och instruktioner att diskriminera kan räknas in. Trakasserier innebär att kränka någons värdighet utifrån diskrimineringsgrunderna. Begreppen kränkningar och kränkande behandling används brett i skollagen och omfattar dels diskriminering men kan även vara andra omständigheter som missgynnar en elev eller kränker en elevs värdighet. (Skolverket (2022))

De flesta har en relation till begreppet mobbning. Vissa kan ha egna erfarenheter av att mobba, bli mobbade eller båda delarna, andra har någon i sin närhet som utsatts. Men de flesta kan nog vara överens om att det är något som ska motverkas. Många har en relation till mobbningsbegreppet som väcker känslor det är även ett begrepp som används i folkmun. Jag använder därför mobbning som fond och samlingsbegrepp för negativa spiraler bland barn på skolgården där konflikter ingår.

I analys och resultat används primärt begreppet konflikter som är enklare att identifiera och kan förstås som situation där en eller flera personer inte är överens i en situation, med risk för att detta leder till osämja. Händelseförloppet utgörs då av en incident. Om en konflikt får gå ohanterad skriver Ellmin, (2014) att det kan utvecklas till mobbning var i kränkningar, trakasserier och diskriminering ingår.

1.4 Perspektiv på förebyggande arbete

Det är enligt Ellmin (2014) skollagen och diskrimineringslagen som i huvudsak reglerar skolans arbete mot mobbning. Där utkrävs bland annat olika planer i syfte att skydda barn och elever mot diskriminering, trakasserier och kränkande behandling. Skolverket (2022) styrker detta och skriver att skolor ska bedriva ett främjande och förebyggande arbete som ska skapa trygghet, respektfullt bemötande, likabehandling och tillitsfulla relationer. Arbetet ska vara en grundläggande del av värdegrundsarbetet och syfta till att skapa en god arbetsmiljö för eleverna och möjliggöra att de utvecklar sin fulla potential.

Skolans värdegrund fastslås i skollagen och läroplanen, som är grunden för det främjande arbetet. Värdegrundsarbetet ska vara närvarande i planering, genomförande och uppföljning av undervisningen. Personal ska systematiskt stärka förståelsen för skolans kultur, inflytande, normer och värden. I värdegrundsarbetet ska demokrati och mänskliga rättigheter genomsyra undervisningen och skolans verksamhet. Olika erfarenheter och synsätt ska ses som tillgångar och även vid motstånd mot värdegrunden ska skolan främja jämställdhet och allas lika värde, samtidigt som åsikts- och yttrandefrihet respekteras. Utmaningar som sexism, rasism och hedersrelaterat våld/förtryck ska ges särskild uppmärksamhet.

Vidare uttrycker Skolverket (2022) att ett effektivt främjande arbete kännetecknas av öppenhet, samarbete och en lärandeorienterad arbetskultur där personal och elever arbetar tillsammans i en tillitsfull, nyfiken atmosfär. Elevers delaktighet och inflytande är viktig för ett tryggt och tillitsfullt skolklimat. Detta ökar den sociala gemenskapen, elevernas ansvarskänslor, utveckling och lärande samt motverkar kränkningar. Ellmin (2014) uttrycker att arbetet skiljer sig mycket såväl i metod som kvalitet på olika skolor vilket kopplas till varierande kunskapsnivå och engagemang från såväl ledning som personal på skolorna.

Wang et.al (2013) beskriver klimatet på skolan som avgörande för uppkomsten av mobbning och att det är viktigt att skapa ett positivt klimat på rasten. För att göra det menar Wang et.al (2013) att skolpersonalen behöver förståelse för vad ett positivt klimat innebär samt arbetsmetoder och kunskap om mobbning för att kunna uppmärksamma och ingripa. Åtgärder för att förebygga diskriminering och kränkande behandling menar Skolverket (2022) behöver utgå från den egna verksamheten, där skolan kartlägger problem och risker och elevernas upplevelser och erfarenheter tillvaratas. Det är vanligt att detta görs med enkäter och trygghetsvandringar där elever berättar var och när de känner sig otrygga. Det är viktigt att resultatet ger en samlad bild av elevernas situation på skolan och att vidare insatser utgår från resultatet.

Vidare ska elever medverka både i analysen och utformandet av insatser exempelvis genom klassråd och elevråd. Skolverket (2022) nämner att man tidigare har utvärderat färdiga program mot mobbning som skolor kan köpa in. Där framkommer det att programmen inte kan rekommenderas i sin helhet, då programmen är utformade utifrån andra skolors förutsättningar. Utvärderingen visar att vissa program och förhållanden fick motsatt effekt där bland annat kamratstödjare och värdegrundslektioner ökade problemen på vissa skolor.

Rasten på skolgården kan upplevas väldigt olika för olika barn. För vissa kan den vara förknippad med oro och obehag, konflikter, utsatthet eller mobbning. För andra blir det stimulerande, roligt och förknippat med gemenskap och vänner. Det finns få studier som fokuserar på hur skolgårdens design och utformning samverkar med personalens arbetsmetoder och hur detta påverkar konflikter och förekomst av mobbing under rasten. Det är därför viktigt att förstå hur skolgården kan inverka på rasten och hur platsen kan användas för att skapa en god rastmiljö för alla barn.

2. Syfte

Syftet med denna studie är att undersöka skolpersonalens erfarenheter av vilken inverkan deras strategier tillsammans med skolgårdsmiljöns design och innehåll har för elevernas sociala liv och förekomsten av mobbning och konflikter.

2.1 Frågeställningar

- Hur upplever skolpersonalen olika platser på skolgården och de konflikter som uppstår där?
- Vad uppfattar personalen som viktigt i förhållningssätt och åtgärder mot konflikter?
- Hur kan utformning och praktik samverka i det förebyggande arbetet?

2.2 Avgränsning

För denna uppsats har jag valt att fokusera på låg och mellanstadieskolor och har därför inte med skolor med högre årskurser.

Studien har en utgångspunkt där mobbningsbegreppet utgör en fond men där fokus ligger på konflikter. Mobbning ska således ses som ett rambegrepp utifrån Skolverket (2022) och Ellmins (2014) beskrivningar.

3. Metod

3.1 Forskningsdesign

För att få reda på hur skolgården kan bidra till att stödja konfliktlösning och motverka mobbning på skolgården, valde jag att genomföra en kvalitativ studie. Semistrukturerade intervjuer genomfördes med skolpersonal på olika låg- och mellanstadieskolor. Intervjuerna syftade till att få kunskap om hur personalen uppfattar att skolgårdsmiljön fungerar för barnens lek, rörelse och sociala liv och hur platsen samspelar med deras strategier för att stödja barnen och förebygga att det uppstår konflikter under raster.

3.2 Urval av personal och skolor

I studien deltog sex intervjupersoner från fem olika skolor i mellersta Sverige.

De personer som deltog i studien var med undantag för en rekommenderade av skolornas rektorer. En av deltagarna valdes genom snöbollsurval, dvs på rekommendation av en person som själv inte kunde delta till slut. Av intervjupersonerna var tre lärare med inriktning fritidshem, eller fritidspedagoger som det hette tidigare. En intervjuperson var grundskolelärare, en specialpedagog och den sista deltagaren arbetade som skolkurator. Samtliga intervjupersonerna var engagerade i skolans rastverksamhet och hade där igenom god insyn i rasten och skolgården. Flera av deltagarna deltog även i skolans trygghetsarbete eller elevhälsoarbetet. Två av intervjupersonerna hade erfarenheter från olika skolor och övriga personer hade arbetat på en skola vardera. De hade arbetat inom skola mellan 3 och 25 år. Att flera intervjupersoner är lärare med inriktning fritidshem (fritidspedagog) beror på att dessa ofta har ett aktivitets fokus och jobbar med barnens sociala sammanhang. Deras arbetsuppgifter är att skapa en meningsfull fritid före och efter skolan men kan även vara involverade i rast verksamheten under dagen. Dom kan därför ha en synnerligen god kunskap inom de områden som efterfrågas i denna studie.

De skolgårdar som tas upp i studien är de skolor som respektive intervjuperson arbetar på. Skolgården är således ett resultat av deltagande personal. Skolorna hade en stor bredd vad gäller socioekonomiska och kulturella uppsamlingsområden. Två skolor låg i så kallade utsatta områden, en centralt i en mellanstor svensk stad och en i utkanten av samma stad. Centralt i samma stad var det även en skola med ett blandat uppsamlingsområde, där eleverna kom från områden med hyreslägenheter, bostadsrätter och villor. De övriga två skolorna tillhörde en mindre kommun där en skola ligger på landsbygden och en centralt.

Tre av skolorna hade närhet till natur i form av skog och de övriga två skolorna hade närhet till parker och grönområden av varierande storlek. Skolorna var så kallade F 6 skolor vilket innebär att eleverna går i förskoleklass och upp till årskurs sex och kan vara mellan sex och tolv år.

- Erik: Lärare med inriktning fritidshem (fritidspedagog) med 6-7 års erfarenhet som i huvudsak arbetar med rastverksamhet. Skolan är centralt belägen med blandat socioekonomiskt uppsamlingsområde. Det går ca 300 elever på skolan.
- Madde: Lärare med inriktning fritidshem (fritidspedagog) som främst arbetar med förskoleklass och lågstadiet och även har idrott. Arbetade på samma skola i sex år och beskriver hur hon vistas mycket på skolgården vid raster. Skolan är centralt placerad i en mindre stad med blandat socioekonomiskt uppsamlingsområde. På skolan går ca 350 elever.
- Nettan: Lärare med inriktning fritidshem (fritidspedagog) som även har idrott för mellanstadiet och är utbildad barnskötare. Hon har en längre erfarenhet av skolverksamhet. Stor involvering i rastverksamhet och även i skolans trygghetsråd. Arbetar på en mer lantlig belägen skola i ett mindre samhälle. På skolan går ca 100 elever.
- Daniel: Skolkurator med 12 års erfarenhet varav 4,5 år från denna skola. Leder elevhälsoteam och trygghetsteam på skolan samt deltar mycket i arbetet på rasterna. Skolan är centralt belägen med uppsamlingsområde i ett så kallat "utsatt område". Det går ca 320 elever på skolan med stor spridning i etnisk och kulturell bakgrund.
- Inger: Grundskolelärare med 23 års erfarenhet som arbetar med trygghetsarbetet på skolan. Hon arbetade på en centralt belägen skola med blandat socioekonomiskt uppsamlingsområde. Det går ca 300 elever på skolan. Hon har erfarenheter från flera olika skolor.
- Eva: Pensionerad specialpedagog med grund som förskolelärare. Arbetade 17 år på samma skola som specialpedagog med språkstörningar som specialområde. Arbetar på en skola i utkanten av staden i ett så kallat "utsatt område" där barnen hade en varierad kulturell bakgrund. På skolan gick ca 300 elever

3.3 Datainsamling

Kvale och Brinkman (2015) beskriver att intervju som metod kan användas för att samla in personers erfarenheter av ett fenomen. En mer semistrukturerad intervju

valdes för att samla in material på ett strukturerat sätt utan att intervjun blir låst vid specifika frågor (Kvale och Brinkman, 2015). Intervjuguide användes som ett stöd för att säkerställa att inte viktiga aspekter missades och att flyt skapades i intervjuerna. Under intervjuerna kunde intervjuguiden (bilaga 1) frångås för att fånga upp aspekter som uppkom under samtalet. Sedan kunde guiden användas för att återgå till strukturen.

För att skapa en djupare förståelse för platsen som undersöktes användes även gåtur som metod (Cele, 2006). Under gåturen beskriver Cele (2006) att besökaren får uppleva platsen genom alla sinnen och får då en helhetsbild av platsen och inte bara bilden från en beskrivning. Genom att promenera och vara på platsen upplevs även sociala och kulturella aspekter av platsen, vilket knyter an till våra känslor och skapar en subjektiv bild av platsen. Under gåturen kan man inte bara uppleva platsen genom sina egna erfarenheter och upplevelser utan även genom andras vilket ökar och fördjupar förståelsen för platsen. Cele (2006) beskriver att gåturen är ”ett sätt att inkludera plats i forskningen, inte som en passiv plats eller ett passivt koncept, utan som ett levande och flerdimensionellt fenomen.”

3.4 Genomförande

Initialt togs kontakt med rektorer på de tilltänkta skolorna via mejl, där syfte och information om projektet framgick och förfrågan om deltagande lämnas. Efter två till tre arbetsdagar följdes mejlet upp med ett telefonsamtal. Vid kontakt lämnas förfrågan på nytt till skolans rektor och det gavs möjlighet att ställa frågor. Önskemålet till skolorna var att få flera intervjupersoner på varje skola (tre till sex personer) och att tre skolor skulle delta. På de skolor som valde att delta hade endast en personal möjlighet att ställa upp, undantaget var en skola där två personal deltog. Svårigheten att hitta deltagare innebar att studien fick omfatta fler skolor med färre intervjupersoner på varje skola.

Totalt kontaktades tolv skolor där sex avböjde medverkan direkt vid kontakten och övriga rektorer skulle tillfråga sin personalgrupp. Efter ytterligare kontakt med rektorerna som tillfrågade arbetsgruppen avböjde ytterligare tre skolor på grund av bristande intresse hos personalgruppen. På de tre kvarvarande skolorna lämnades kontaktinformation till fyra personal där två arbetade på samma skola. Efter kontakt med dessa personer bokades plats, tid och datum för intervju. En deltagare fick förhinder och blev tvungen att avböja sin medverkan. På rekommendation från en intervjuperson kontaktades en rektor i en grannkommun. Rektorn lämnade kontaktuppgifter till ytterligare två skolpersonal på olika skolor. Den sista intervjupersonen blev en pensionerad lärare som kontaktades på rekommendation som ersättare för den intervju som uteblev.

Intervjuerna genomfördes i huvudsak på skolorna där personalen arbetade. Detta med undantag för två intervjuer där deltagaren önskade genomföra intervjun i hemmiljö. Intervjuerna genomfördes mellan november 2023 och februari 2024 och de intervjuer som genomfördes på skolorna genomfördes under arbetsdagen när deltagarna var på plats. Intervjuerna utfördes i tomma klassrum eller i andra avskilda utrymmen där vi kunde få vara ifred. Vid tillfällena medtogs intervjuguide och karta över skolgården för att underlätta vid intervjun. Även en kopia av informationsbrevet som skickades till rektorerna och en blankett om samtycke till deltagande medtogs. Detta för att säkerställa att deltagaren fått all relevant information. Samtliga Intervjupersoner accepterade att intervjun spelades in, vilket gjordes på medtagen mobiltelefon med möjlighet att spela in samtal. Intervjuerna tog mellan 50 och 65 minuter och var av en semistrukturerad karaktär. Under intervjun fördes samtal där personalen fick övergripande beskriva skolan och skolgården, vart och när olika incidenter inträffar och varför de tror att de inträffade. Utifrån svaren ställdes även följdfrågor för att få ytterligare förståelsen för fenomenet eller för att fånga upp nya aspekter av frågan.

Intervjuerna inleddes även med kortare gåturer på skolgården vid tre av intervjutillfällena. Under gåturen gavs personalen möjlighet att berätta om och visa skolgården. Vid övriga tre tillfällen kunde inte gåturen genomföras. Två då intervjuerna inte genomfördes på skolans område och en då ett kraftigt snöoväder gjorde det svårt att genomföra. De skolgårdar där gåtur uteblev besöktes vid senare tillfälle för att få en så bra bild som möjligt av skolgården. Under gåturen fick personalen leda promenaden och visa de platser som upplevdes viktiga för eleverna och som var betydande för förekomsten av konflikter. Personalen kunde beskriva mer detaljerat hur och på vilka ställen olika aktiviteter genomfördes, hur skolgården hängde samman och var personalen kunde positionera sig för att ha en god överblick på skolgården. Informationen som framkom användes som ett stöd under intervjuerna så vi under samtalet kunde återkoppla till gåturen.

Foton togs på de platser som personalen visar under gåturen. I de fall gåturen uteblev togs foton på det efterkommande besöket. Fotona gicks igenom och anonymiserades för att minimera risken att skolgårdarna kunde kopplas till person. I de fall andra personer så som elever förekom på bild kontrollerades att ansikten och tydliga igenkännande drag inte kan urskiljas. Detta förankrades även med personalen och var ett uttryckt krav från flera av skolorna.

3.5 Analys

En induktiv tematisk analysmetod användes för att analysera erfarenheter hos personalen. Metoden minskar risken för feltolkning av personalens beskrivningar utifrån att jag och personalen använder olika begreppsapparater. Braun och Clarke

(2006) beskriver metoden som datadriven och utgår från vad som uttrycks i materialet snarare än en teoretisk begrepps värld. Braun och Clarke (2006) förtydligar dock att författaren fortfarande är präglad av sin teoretiska kunskap. Metoden beskrivs vidare som obunden vid ett specifikt förfarande och är mer anpassningsbart (Braun och Clarke 2006, 2019). Inspiration hämtas från Braun och Clarke (2006) sex steg vid tematisk analys då den ger en viss struktur och ordning samt stöd för reflektion.

3.5.1 Steg ett

Transkribering gjordes med stöd av ordbehandlingsprogrammet Word 360, där ljudfilen lästes in i programmet som transkriberar texten. För att säkerställa att transkriberingen blev korrekt kontrollerades texten med genomlysning och läsning av den transkriberade texten. Detta gav en inledande uppfattning av intervjuerna och en stor mängd felaktigheter noterades i texten och korrigerades.

3.5.2 Steg två

Intervjuerna lästes sedan igenom för att få en bättre överblick av materialet. Kommentarer om vad materialet handlade om noterades i marginalen och meningsbärande enheter utifrån syftet markerades. De meningsbärande enheterna bröts ut ur intervjuerna och sorterades utifrån olika preliminära kategorier bestämda utifrån syftet. Dessa kategorier blev elevernas sociala liv, konflikter och mobbning, högriskområden, lågriskområden, faktorer som är stödjande på rasten och faktorer som är hindrande på rasten. Dessa utgjorde sedan även de första koderna. Utifrån de meningsbärande enheterna och kommentarerna i marginalen letade jag efter material med gemensamma nämnare som fick utgöra initiala underkoder.

3.5.3 Steg tre och fyra

Vid genomgång av koder och underkoder fanns flera koder där materialet angränsar till varandra samt flera koder med begränsat material. De koder som bedöms för lika slogs samman och koderna med begränsat innehåll togs bort eller fick uppgå i andra koder. Detta medförde att det blev färre underkoder och att vissa koder fick byta namn. Vid sorteringen av koderna och deras meningsbärande enheter framträdde olika teman och underteman som presenteras i tabell 1 som teman och underteman version 1. Vid ytterligare genomgång av materialet uppmärksammades att flera teman beskrev ett fenomen från olika synvinklar, dessa slogs samman. Exempel på detta är undanskymda platser som beskrevs som både konfliktfylld och som lugna platser. Temana omarbetades och materialet sorterades på nytt tills en ny uppsättning teman och underteman framträdde. Dessa presenteras i tabell 1 som teman och underteman version 2.

Tabell 1. Teman och undertemans utveckling.

Teman och underteman, version 1		Teman och underteman, version 2	
Teman	Underteman	Teman	Underteman
Elevers sociala liv	Vuxennärvaro, aktivitetsutbud, populära aktiviteter, ålder/kön skillnader, vådrets påverkan, platser för återhämtning och växtlighet		Rasten, aktivitetsutbud på skolgården, skillnader i aktivitetspreferenser utifrån kön och ålder, vådrets påverkan på elevernas sociala liv, växtlighetens påverkan på elevernas sociala liv, konflikter under rasten, skillnader i kön och ålder på konflikter, och konfliktspridning
Konflikter och mobbing	Antal/vanlighet, vanliga typer av konflikter, elevens förmåga att hantera konflikter/ Ork, attityder, konfliktspridning, åldersskillnader och skillnader kön	Det sociala livet på skolgården	
Högrisk-områden	Fotbollsplan, multiarena, 4-ruta. Rink, konstgräsyta, buskage/leksaker bod, undanskymda platser	Konfliktområden på skolgården	Bollplaner, undanskymda platser, fasta lekinstallationer, öppna ytor
Lågrisk-områden	Sandlådor, klätterställningar, hinderbanor, öppna ytor, undanskymda platser och hörn		
Hindrande faktorer	Trängsel, bristande aktivitets möjligheter, konkurrens om leksaker, buller omvärldsfaktorer, skolgårdens standard och elevers förmågor/funktionsnivå	Faktorer som påverkar elevernas sociala liv och konflikter på skolgården	Personalens roller, kunskap om skolgård och elever, delaktighet, regler och policys, strukturerade arbetsmetoder, uppsiktsmöjligheter, varierande aktivitetsutbud, trängsel och omvärldsfaktorer som påverkar rasten
Stödjande faktorer	lärarens roll, kunskap (skolgård), kunskap (elever), involvering/delaktighet, strukturerade arbetsmetoder/regler/policy, vuxentäthet, god överblick, varierande aktivitetsutbud och gott underhåll.		

3.5.4 Steg fem och sex

De olika temana och undertemana sammanställdes utifrån de meningsbärande enheterna och en beskrivning av varje undertematema skapades. Utifrån beskrivningarna analyseras texten på nytt och rapporten skrevs. Under skrivandets gång uppmärksammades att vissa beskrivningar hade en stark koppling till varandra och kunde slås samman och bearbetas på nytt. Under analysen och arbetet med texten uppmärksammades även att texten kunde beskrivas bättre med andra rubriker så dessa justerades. De nya rubrikerna är mer talande för resultatets olika delar och hade en tydlig koppling till frågeställningarna. Vissa underteman hade även en mindre tydlig koppling till syfte och frågeställningar men behövdes för att tydligare förstå resultatet. Dessa fick utgöra en introduktion till resultatet och döptes till skolgårdslivet och förebyggande praktiker. Undertemat strukturerade arbetsmetoder kunde delas upp och inarbetades i andra delar. Utvecklingen av de slutliga rubrikerna redovisas i tabell 2. Citat från intervjuerna och bilder används för att styrka texten samt att ge en djupare förståelse för materialet. Vissa justeringar gjordes i citaten för att öka läsbarheten och minska risken för att personal kan identifieras.

Tabell 2. Rubrikernas utveckling

Underteman, version 2	Underteman, omarbetade	Slutliga rubriker
Rasten, aktivitetsutbud på skolgården, skillnader i aktivitetspreferenser utifrån kön och ålder, vädrets påverkan på elevernas sociala liv, växtlighetens påverkan på elevernas sociala liv, konflikter under rasten, skillnader i kön och ålder på konflikter, och konfliktspridning	Rasten, aktivitetsutbud på skolgården, skillnader i aktivitetspreferenser utifrån kön och ålder, vädrets påverkan på elevernas sociala liv och växtlighetens påverkan på elevernas sociala liv	Skolgårdslivet
	Konflikter under rasten, skillnader i kön och ålder på konflikter, och konfliktspridning	Förebyggande praktiker
	Bollplaner, trängsel	Trängsel triggar problem
	Öppna ytor, uppsiktsmöjligheter	Öppna ytor och transportstråk bevakas
Bollplaner, undanskymda platser, fasta lekinstallationer, öppna ytor	Undanskymda platser	Undanskymda platser där det händer saker
	Fasta lekinstallationer, varierande aktivitetsutbud	Lekytor som inte räcker till
Personalens roller, kunskap om skolgård och elever, delaktighet, regler och policys, strukturerade arbetsmetoder, uppsiktsmöjligheter, varierande aktivitetsutbud, trängsel och omvärldsfaktorer som påverkar rasten	Personalens roller	Personalen markerar med närvaro, hittar på saker och briefar
	Regler och policys	Regler för när, var och hur saker sker
	Kunskap om skolgård och eleverna	Ingripa med kunskap om eleverna
	Delaktighet	Elever involveras i utformning och åtgärder
	Omvärldsfaktorer som påverkar rasten	Buller och ovälkomna gäster

3.6 Etiska överväganden

Samtliga deltagare informerades om att deras uppgifter behandlas konfidentiellt. Detta innebar att deras kontaktinformation inte lämnas ut till någon och att bara författaren och eventuellt handledare har tillgång till detta. Efter att uppsatsen är godkänt så raderas all rådata. Deltagarna anonymiserades vilket innebar att personerna från och med transkriberingen av intervjun fick sitt namn ersatt av ett fiktivt namn. Endast författaren har informationen om vilken intervjuperson som hör samman med de fiktiva namnen. Även skolorna anonymiserades för att ytterligare undvika identifikation av personer. Deltagarna blev även informerade om att deras deltagande var frivilligt och att de kunde avbryta eller dra tillbaka sitt deltagande utan motivering om så önskades.

4. Resultat

Från intervjuerna framträder en komplex bild av skolgårdslivet där personal, elever och miljön samverkar och skapar det klimat som råder under rasten.

4.1 Introduktion

För att skapa en bättre förståelse för materialet inleds resultatet med en beskrivning av skolgårdslivet och skolornas förebyggande arbete. Dessa delar utgår från de beskrivningar som framgår i intervjuerna och är således en tolkning av intervjupersonernas kunskap och erfarenheter.

4.1.1 Skolgårdslivet

Elevernas raster äger rum på förmiddagen, vid lunchen och på eftermiddagen med undantag för de yngsta eleverna som har en kortare skoldag. Det är en stor variation mellan skolorna i hur många elever som är ute på rast samtidigt. Det kan vara från 60 till 150 elever ute samtidigt, men det kan bli det dubbla kortare perioder då olika klassers raster överlappar varandra. Det är vanligt att dela upp tiden för rast utifrån årskurser med separata raster för yngre respektive äldre elever. Antalet personal som är ute varierar från tre till sju personer med mer personal under de yngre elevers raster. Generellt verkar personalen uppfatta att de är ”lagom många” även om de ibland önskar att de var fler när det uppstår en svårare situation.

Skolgårdarna i materialet består av mycket öppna ytor med asfalt med vissa inslag av gräs och grus. Vissa asfaltsytor har markeringar för olika aktiviteter såsom hopphagar, bollekar och banor för cyklar. På alla finns någon form av yta för bollspel, till exempel fotbollsplan, multiarena eller rink. Ofta finns flera sådana platser. Det finns även fast lekturställning så som klätterställning, rutschkana, gunga och kompisgunga, sandlåda och olika hinderbanor. I ett förråd finns löst lekmaterial, som hink, spade och formar för lek i sandlåda, olika typer av bollar och racketar för bollsporter, cyklar, kähästar, spel med mera.

När personalen ska nämna populära aktiviteter så kommer fotboll, andra bollsporter och bollekar högt upp. Andra populära aktiviteter som nämns är gungor, kähästar, cykling, lyssna på musik och lek i sandlåda. De beskriver hur populariteten i olika aktiviteterna skiljer sig något mellan elever av olika kön och ålder, med fler pojkar i fysiska aktiviteter och fler flickor i mer socialt inriktade aktiviteter. De beskriver hur det är vanligt med pojkar som spelar fotboll och bandy eller leker jagalekar, men elever i de yngre åldrarna nyttjar gungor, klätterställning och sandlådor där det finns utrymme för fantasilekar.

Flickor är med på bollsporterna men upplevs föredra när det är lugnare sporter eller lekar med boll. På flera skolor har personalen diskuterat eller genomfört olika uppdelningar av tiden på fotbollsplan för att alla som vill ska kunna spela utifrån sin förmåga. Många flickor väljer även att delta i jagalekar, leka med lös material så som k äpphästar eller att umgås och samtala med sina vänner. Även bland flickor är det vanligare med lekar vid gungor, klätterställning och sandlådor i de yngre årskurserna, uppger personalen.

Vädret är en faktor som kraftigt påverka skolgårdslivet. Personalen beskriver hur eleverna blir mindre benägna att gå ut och leka om det regnar och söker sig till kapprum och entréer i skolbyggnaden men även de få andra platser med tak som finns på skolgården. Eleverna söker sig även inomhus vid kyla även om det finns regler som säger att eleverna ska vara utomhus vid rast. De beskriver hur eleverna söker orsaker för att få gå in, som att gå på toaletten eller hämta något i väskan.

Även snö innebär att aktivitetsutbudet på skolorna förändras. Vissa aktiviteter minskar och nya tillkommer. När snön täcker marken täcks även målade markeringar vilket medför att vissa lekar blir svåra att genomföra. En personal beskriver hur fotbollsspelande helt ändrar karaktär och blir mer lekfullt när det finns snöhögar på planen, eller flyttar från planen till

Figur 1: fotbollsplan omgjord till skridskois. Fotbollsplaner är en vanlig plats för konflikter som uppstår i stundens hetta när tävlingskänslan blir stor.

annan plats för att det skall fungera bättre att spela. Eleverna klättrar, hoppar, åker pulka och gräver i snöhögar. Även snöbollskastning beskrivs som vanligt men även som ett problem. Snöbollskastning kan ibland vara en strukturerad aktivitet där eleverna kan kasta prick på en vägg och får olika poäng. När det sker ostrukturerat och elever kastar på varandra leder det ofta till konflikter. På en skola görs fotbollsplanen om till en skridskobana när vädret är tillräckligt kallt och på en annan går de till en närliggande plats för att åka skridskor.

Växtlighet på skolgården beskrivs generellt som något positivt. Samtidigt varierar mängden grönska kraftigt mellan skolgårdarna. De mer centrala skolgårdarna har oftare mindre växtlighet och mer hårda ytor än de som ligger mindre centralt. Samtliga skolor har grönområden i sin närhet men använder endast dessa vid

särskilda tillfällen som på friluftsdagar eller i undervisningssyfte. Personalen beskriver hur växtlighet stimulerar fantasi och eleverna fria lek där några pinnar kan bli lekmaterial och ett buskage kan bli ett gömställe. De upplever även att lummiga buskar och träd på sommaren kan öka mysfaktorn samt skapa svala och skuggiga platser för eleverna. En skola har även placerat ut pallkragar där de odlar och som eleverna tar hand om tillsammans med vuxna. Det uttrycks även en önskan om att ha tillgång till klätterträd, vilket ofta saknas. Det som ses som mindre positivt med växtligheten är att det kräver god skötsel och underhåll. En person beskriver hur ett hårt beskuret buskage lätt kan se kalt och tråkigt ut samt att träd som blir dåliga kan blåsa omkull.

4.1.2 Förebyggande praktiker

Samtliga skolor i materialet har strategier och strukturerade arbetssätt för att förebygga konflikter och arbeta mot mobbning. De arbetar med anmälningar om kränkning som registreras och följs upp av personal och rektor, och vårdnadshavare kontaktas. Även kurator och skolsköterska kan involveras. Kränkingsanmälningarna gäller främst allvarligare händelser och kan vara verbala, fysiska eller psykosociala kränkningar men även diskriminering och trakasserier tas upp. Vissa av skolorna noterar i anmälan i grova drag var händelserna utspelas. Det kan noteras som ”i matsal”, ”på skolgården”, ”vid A-huset” eller ”på fotbollsplanen.”

Personalen använder trygghetsenkäter och trygghetsvandringar för att kartlägga var och varför eleverna känner sig trygga och otrygga i skolan. Det som framkommer i trygghetsenkäten och trygghetsvandringen får ett trygghetsteam på skolan och elevrådet i uppgift att arbeta vidare med. De kan föreslå högre personaltäthet på en särskild plats eller att införa olika regler för eleverna. Under detta arbete framkommer ibland att elever upplever att någon klasskamrat är utsatt för mobbning, vilket personalen kan undersöka vidare.

Det framkommer att sannolikheten för konflikter och karaktären på konflikterna varierar mellan olika delar på skolgården och är vanligast vid bollplaner. Samtidigt betonas hur personalens arbete får en stor inverkan på förekomsten av konflikter. Personalen pratar sällan om mobbning i intervjuerna, utan väljer att prata om konflikter och kränkningar.

Konflikter beskrivs som oenighet i olika situationer så som vem som har en leksak, vem som leker med vem eller var man ska leka. Det kan även vara oenighet om regler i olika lekar, olyckshändelser som ofta resulterar i att någon får ont eller vems tur det är i kösystem. Konflikterna yttrar sig oftast i ord som till

exempel svordomar eller att eleverna kallar varandra för olika saker, men ibland kan det eskalera till fysiska handlingar.

De allvarigare händelserna brukar ses som kränkningar, de rapporteras och hanteras systematiskt av skolan. Det kan vara verbala, fysiska eller sociala händelser. Oftast är det den utsattes känsla som avgör om det är en kränkning men i vissa fall kan även personal gå in värdera situationen om den är allvarlig. Samtidigt uttrycks en oro för att personal kan tolka situationer på olika sätt, även om samtal ofta förs i personalgrupperna för att bedöma så likt som möjligt. Antalet rapporterade allvarliga händelser skiljer sig mellan de olika skolorna men uppskattas ligga mellan en och fyra i veckan, samtidigt som flera misstänker att vissa konflikter inte uppmärksammas alls av personalen.

Personalen beskriver hur konflikternas art skiljer sig mellan ålder och kön. Elever i de yngre årskurserna beskrivs som mer impulsstyrda med närmare till känslorna. Konflikter blossar snabbt upp och det rör sig ofta om relativt små saker som går lätt att lösa med en vuxen till hands. En elev kan råka förstöra i någon annans lek, eller bli oense om vem som ska ha en särskild pinne eller leksak. De yngre eleverna upplevs generellt behöva mer stöd från vuxna för att lösa konflikter och söker upp vuxna för att få stöd när en situation uppstår. Äldre elever beskrivs generellt som bättre på att lösa konflikter på egen hand och söker inte lika ofta upp någon vuxen. Konflikterna kan bli mer ”sofistikerade” och beräknande, till exempel vänta tills ingen vuxen är i närheten eller frysa ut varandra.

Pojkars konflikter är oftast verbala, de skriker åt varandra eller kallar varandra för olika saker. Dessa konflikter kan eskalera och bli fysiska. Bland flickor är det vanligare med sociala konflikterna, det kan röra sig om vem som umgås med vem eller vem som sagt vad. Sociala konflikter upplevs som svårare att upptäcka och lösa med följd att de kan pågå under en längre tid. Bland de allvarigare händelserna finns en överrepresentation bland pojkar både vad gäller att bli utsatt för kränkningar och att utsätta andra för kränkningar.

Flera personer beskriver hur konflikter kan uppstå utanför skoltid och sedan följa med eleverna till skolan. Här upplevs mobiltelefoner och sociala media ha en stor påverkan då eleverna skriver saker till varandra utan att vuxna uppmärksammar detta. Vid vissa tillfällen kontaktar anhängiga skolan om konflikter som utspelar sig på sociala medier och ber om hjälp att lösa detta. Elever kan vilja visa personalen vad som skrivs när man försöker lösa en konflikt.

Konflikter kan även spridas på skolgården genom att en konflikt uppstår på en plats och en av eleverna väljer att gå undan. Om eleven fortfarande är upprörd och hamnar med andra elever uppstår lätt en ny konflikt. Det upplevs även som

relativt vanligt att inte hinna lösa konflikter under rasten och att konflikten följer med till lektionen, varpå läraren behöver lägga lektionstid på att lösa konflikter.

4.2 Faktorer

Konflikter på skolgården kan te sig olika beroende på flera olika faktorer som framträder ur personalens beskrivningar.

4.2.1 Trängsel triggas problem

Personalen beskriver hur en mycket vanlig orsak till konflikter är att ett utrymme blir för litet i relation till antalet elever som då inte kan utföra de aktiviteter de önskar. Det kan även vara att utrymmet endast tillåter en begränsad uppsättning av fasta lekinstallationer eller att många elever vill använda samma del av skolgården samtidigt. Detta medför att trängsel kan uppstå på skolgården eller delar av skolgården. En personal beskriver hur en elev kan råka trampa i en annan elevs bygge i en sandlåda (Fig. 2), hur de blir osams och ett kaos utbryter där de trampar ner ytterligare andra elevers byggen. En personal jämför de olika skolgårdar denne har jobbat på och hur de skiljer sig när det gäller storlek på skolgården och konfliktnivå på denna:

Figur2: Intervjuperson beskriver hur en olyckshändelse leder till kaos när trängsel uppstår i sandlådan.

”Sen kan man ju känna ibland att det är för mycket barn ute, och speciellt om det är en liten skolgård. Då blir det mer att det blir mer bråk där. Det måste jag säga att ju mindre skolgård ju mer bråka är det. För jag tyckte att det inte gick att komma ut förrän det var bråk när jag var rastvärd på [...]. När jag var rastvärd på [...] eller på [...] liksom det kunde gå en hel rast utan att det var några konflikter som jag behövde gå in i.” (Inger).

Ett begränsat utrymme på skolgården innebär att funktioner och viktiga aktivitetsmöjligheter saknas. Material ryms inte och olika aktiviteter konkurrerar om platsen. Det kan exempelvis innebära att det saknas lugna platser för vila och återhämtning eller mer varierade och öppna ytor där de kan springa i mer fartfyllda lekar.

När trängsel uppstår vid fasta lekinstallationer och aktiviteter med begränsat antal deltagare ökar risken för köbildning och eleverna måste vänta länge på sin tur. Flera personal uttrycker att konflikter uppstår i kösystemet när eleverna blir oense om hur länge man ska vänta på sin tur eller vilka regler som gäller för att komma framåt i kön. Det är lätt att missförstånd uppstår. En glädjeyttring över att komma längre fram i kön kan tolkas som en hånfull reaktion på att någon annan åkte ut. Det kan även förekomma att någon tränger sig i kön eller att någon lämnar kön och kommer tillbaka, med irritation som följd.

Det finns också särskilt populära platser och aktiviteter där det ofta uppstår trängsel. Detta gäller exempelvis ofta olika bollaktiviteter som lockar många elever. En personal beskriver en bollek:

Erik: De har kunnat köra en lek som går ut på att man kan vara 1, 2 eller 3 stycken i sitt lag och så skjuter man på varandra och så är det led utanför och då turas man om att skjuta. Och är det så att det blir 2 mål på mig då åker jag ut, ja och så blir det lite som herre på täppan kan man säga. Där kan det ju också bli lite konflikter, och då är det också det där att kön ska säga att du är ute fast du redan vet det. Där är man lite provocerande.

Intervjuare: Blir det lite retsam attityd då när folk åker ut som leder till konflikt?

Erik: Inte nödvändigtvis. Jag tror att vissa elever kan vara det när någon åkte ut. Men man kommer själv framåt i kön och så blir man exalterad och så säger man samtidigt då att du åkte ut med en exalterad röst. Det kan ju bli jättefel då, för då tänker man att den personen blev snorlycklig över att jag åkte ut.

Platser där det förekommer bollspel är platser där det förekommer flest konflikter, det menar personalen samfällt. Det är samtidigt platser med hög personaltäthet. En plats med särskilt hög konfliktnivå och en hel del olyckor är fotbollsplaner. Orsakerna är många men bidrar gör trängseln:

Det vanligaste är att två barn kanske springer ihop eller att någon råkar sparka på någon eller att någon blir lite sur och kanske armbågar lite grann. [...] Ibland kan det vara medvetet så att man för ont och ibland kan det ju vara att det var en olyckshändelse men att man fick ont. Då blir man arg för att man fick ont och då antingen ger en eftersläng tillbaka eller att man säger något fult ord tillbaka och sedan börjas det munhuggas och sen är de igång. Det är väl det vanligaste. (Daniel)

Trängsel är ett känt problem som personalen ofta jobbar med på skolorna genom att på olika sätt försöka sprida ut eleverna över skolgården. Man kan även använda platser utanför skolgården för de elever som bedöms kunna klara det ansvaret.

4.2.2 Öppna ytor och transportstråk bevakas

Ofta har skolgårdar områden med öppna ytor där personal finns tillgänglig för eleverna och där sällan konflikter uppstår. På vissa är det stora asfaltsytor, ibland med mer variation på underlaget som grus eller gräs, men gemensamt är att det finns ytor för olika lekar och lekutrustning. I dessa områden har eleverna möjlighet att sprida ut sig för olika aktiviteter och även friare umgänge och lek. Personalen har ofta en stark närvaro och upplever sig ha en god överblick, vilket bedöms bidra till den låga konfliktnivå. En personal beskriver en asfaltyta där de vuxna ”patrullerar” och hur få konflikterna det är på platsen. De beskriver hur möjligheten att överblicken gör det lättare att uppmärksamma om något inträffar och att de då kan ingripa.

Figur3: Olika basketplaner som används av få elever utgör en öppen yta. Platserna används som genomfartsled till andra platser vilket medför att det ofta är elever och personal på platsen men få konflikter uppstår och de som uppstår uppmärksammas fort av personalen.

De beskriver också hur utformningen kan skapa platser och skrymslen där det är svårt att upptäcka vad som händer. Det kan till exempel vara ett illa placerat förråd, om skolbyggnaderna är placerade så det bildas dolda hörn, en höjdskillnad eller om vegetation hindrar sikten. Har personalen svårt att överblicka skolgården behöver de förflytta sig mer och fler personal behöver finnas ute samtidigt på rasten. Det är viktigt att personalen kan uppmärksamma om någon obehörig tar sig in på skolgården. Skolkuratorn berättar:

”Sen är det ju inte bara det att uppsikten främja trygghet för barnen. Vi är ju en skola som ligger väldigt nära stan. Det handlar ju inte bara om att förebygga konflikter mellan barnen, utan det kan ju också vara så att det kan komma in någon obehörig på skolgården som inte ska vara på skolgården eller att det kan hända någonting i anslutning till skolgården. [...] Det kan komma Vuxna eller ungdomar som går förbi vår skolgård och

sen liksom söker kontakt med våra elever eller kanske är otrevlig mot någon utav våra elever eller att det blir så, så det händer ju också. Och då är det ju bra då att man alltså, man märker det”(Daniel).

Öppna ytor används ofta som transportväg till andra aktiviteter eller som platser där eleverna kan promenera och prata med varandra. I utkanterna av öppna ytor kan det även skapas tydliga hörn, som är populära platser för återhämtning. Hit söker sig enskilda elever eller mindre grupper för lugna lekar eller samtal. En personal uttrycker att detta beror på att eleverna känner trygghet när de har ryggen fri och tidigt ser om andra närmar sig platsen:

Inger: ”Jo, men det är väl mycket ofta där vuxna finns och. Nej, men när de har saker de gör och det de tycker det är roligt och så. Då händer det ju inga konflikter, men konflikter kan ju hända egentligen var som helst så. Men de här fria ytorna tycker jag att det inte är så mycket bråk på.

Intervjuare: De friar utrymmena? Tänker du där det inte är fasta lekmaterial?

Inger: Ja precis där man inte trängs, så de kan röra sig. Oftast så är det ju små gäng så här tre eller fyra stycken som är någonstans och finns det plats för tre fyra stycken en bit därifrån så fungerar det. Men om det är ett par buskar någonstans och fyra fem stycken är där och så kommer det tre fyra stycken och vill vara i de där buskarna och så har de inga andra buskar att gå till. Ja då är det lätt att det blir konflikter där.” (Inger)

4.2.3 Undanskymda platser där det händer saker

Platser som ofta är svåra för personalen att hantera är de platser där det är svårt att hålla uppsikt. Samtidigt fyller dessa platser viktiga funktioner för eleverna.

Undanskymda platser kan vara områden som skymms av buskar, byggnader eller föremål, eller att eleverna kan krypa in i ett buskage eller under en lastkaj. Platser runt skolan där personalen inte är närvarande beskrivs här, till exempel platser dit eleverna inte får gå. Undanskymda platser upplevs som problematiska då de kan bli konfliktfyllda och svåra för personalen att övervaka. Samtidigt beskrivs de som viktiga för elevers möjlighet till återhämtning. Hit kan enstaka elever eller mindre grupper av elever komma när de behöver få lugn och ro eller leka lugnare lekar. De klivna känslorna blir tydliga i samtalen med personal som berättar:

Så har vi ju lite sådana platser på skolgården där de här lekskickliga barnen kan kliva undan [...] Då kan man med gott samvete alltså lämna dem till sin lek för man behöver inte övervaka då, utan då behöver de få utrymme för sin lek. Men då behöver man veta att det funkar. Sen finns det de här ställena som vi har runt på baksidan av skolhuset. Där är ju en sån plats alla vet att här får vi inte vara [...] Och om man saknar någon så tänker man att då är det något bus som är på gång, att man har något som man vill visa, man sitter med telefon. Vi har ju mobilförbud. Så allt som oftast om man hittar något barn här, då är det en telefon som är uppe eller man har hittat en snusdosa som man tittar i eller man gör någonting som man inte får helt enkelt.” (Nettan)

Vilka elever som vistas på den undanskymda platsen har betydelse för hur personalen väljer att agera. Om det finns förtroende till elevernas förmågor kan de få ett större ansvar. Andra elever kan behöva mer tillsyn då de undanskymda platserna kan användas till aktiviteter som eleverna vet att de inte får göra. Tillgången till undanskymda platser tycks ha en påverkan på om konflikter uppstår eller inte. Trängsel upplevs förvärra situationen. Konflikter riskerar att uppstå när olika elever vill vara på samma ställe samtidigt och deras aktiviteter konkurrerar om platsen. Det kan vara att en elev uppsöker platsen för återhämtning men när platsen är upptagen kan eleven få svårt att hantera det. Det kan även vara att en lek eskalerar till en konflikt då situationen inte uppmärksammas av någon personal i tid eller att eleverna är elaka mot varandra när ingen personal är närvarande. En personal beskriver en plats (figur 4) på skolgården som eleverna visste inte var bra, men som vissa elever sökte sig till för att de ville vara ensamma. Några av dessa elever upplevdes vilja vara elaka mot varandra när personalen inte fanns närvarande. En annan personal beskriver de undanskymda platserna:

”Platsen där man kan gå undan. Det är väl mer att det skulle kunna bli att barn leker där och att det blir en konflikt och att man kanske börjar slåss. Eller att det blir en konflikt att man är elaka mot varandra eller gör någonting där och att det är ingen vuxen som ser det”(Daniel).

Figur 4: Undanskymd plats där det uppstår många konflikter. Placerad bakom ett sophus/förråd vid entré till slöjdhuset. skymd sikt från flera håll.

Personalen misstänker att det inträffar konflikter som inte upptäcks. Daniel fortsätter:

”Sen kan det vara så att hela rasten går och sen så kommer man in, och sen så när man kommer in så ser man att det är någon som är ledsen. Det är ingen vuxen som är uppmärksammat att det har hänt. Det är väl det som är risken med såna ytor tänker jag.” (Daniel)

Ofta används de undanskymda platserna för lek och återhämtning och enligt personalen är de då viktiga för eleverna. När personalen har en positiv bild av undanskymda platser finns det personal i närheten och platserna är bara delvis undanskymda genom växtlighet eller i olika hörn på skolgården:

”Det var ju det som man tycker var bra med den här skolgården, att det fanns natur i närheten och där kunde eleverna få vara. Och det alltså de behöver den möjligheten också, fast man kanske behöver ha lite mer uppsikt där för att det finns lättare att gömma sig bakom träd och buskar. Men det skapar också möjlighet till mycket bra lek.” (Eva)

4.2.4 Lekytor som inte räcker till

Skolgårdar med ett stort utbud av aktiviteter, där det finns saker att göra med olika svårighetsgrad, medför att fler elever hittar aktiviteter som motsvarar deras intressen och förmågor. Ett stort utbud ökar sannolikheten att konkurrensen om lekmaterial minskar och att eleverna sprider ut sig mer på skolgården. Ett gott lekklimate skapas för eleverna där konfliktnivåerna minskar.

”Att skolgården är väldigt varierad, att vi har lite buskar som barnen kan gömma sig i och leka sin fria lek och vi har även liksom ja, men som en sandlåda här leker vi sandgrejer. Vi har gungor här gungar vi. Så det är liksom inbjuder till lek. På flera olika ställen och i olika nivåer. Vi har liksom en klätterställning som är lite svårare och. Ja när vi gjorde om skolgården så bad vi att få det. Syns ju här nu då lite asfalt där man kan cykla så det inte bara blir på den här ytan man cyklar utan. Och vi fick målat lite övergångsställen och så där, så att det. Bjuder in. Bjuder in väldigt bra till lek.” (Madde)

För att få ett bra utbud av aktiviteter användes både fasta lekinstallationer och löst lekmaterial. Fasta lekinstallationer som nämns av personalen är klätterställningar, gungor, hinderbanor och likande. De upplevs som relativt konfliktfria och de konflikter som uppstår är mindre allvarliga och lättare att lösa. Personalen upplever att konflikterna på de fasta lekmaterialen ofta sker i perioder beroende på platsernas popularitet. Ofta gäller konflikterna olyckshändelser som att någon råkar förstöra i en lek, att eleverna blir oense om vem som har ett särskilt lekmaterial eller turtagning till materialet. En hög tillgång på populära lekmaterial och tillgänglig personal hjälper mot konflikter. En personal beskriver:

”Sen upplever jag inte att det är så mycket konflikter kring gungan eller den här klätterställningen. Där har vi, vad kan det vara sex stycken gungor, så det är aldrig liksom något högt tryck där. [...] Så det skulle jag väl säga är ganska lugna. Ja.” (Madde).

I intervjuerna framkommer att mängden fasta lekinstallationer en skolgård behöver kan vara svårbedömd. För lite fasta lekinstallationer kan leda till trängsel och för mycket kan ta utrymme från andra aktiviteter. Intresset för materialet förändras över tid. Personalen beskriver att vissa utrymmen på skolgårdarna

skulle kunna nyttjas bättre. Det kan till exempel vara utrymmen som saknar aktiviteter som eleverna vill göra. En personal beskriver att på en skolgård med begränsat utrymme har det placerats ut en stor mängd fasta lekinstallationer. Då skolans personal inte har involverats i planeringen har det medfört att rörelsemöjligheten begränsats för eleverna och att önskade aktiviteter inte går att utföra då det fysiska utrymmet saknas.

Figur 5: Stor mängd fasta lekinstallationer medför att konkurrensen minskar vilket fungerar som skyddsfaktor mot konflikter.

Löst lekmaterial kan innefatta saker som eleverna kan låna i skolornas olika lekbodar så som bollar, kähästar, sparkcyklar, hinkar och spadar. Det kan även vara pinnar, kottar och andra saker eleverna kan hitta på skolgården. Konflikter kan uppstå när elever får förväntningar kring vilka lekmaterial och aktiviteter de ska ha på rasten eller när flera vill använda samma saker. Då är det bra om personalen kan erbjuda andra aktiviteter eller om eleverna kan samsas om lekmaterial. Personal berättar hur han stöttar eleverna när det finns begränsat antal bollar:

”Ja tillgängligheten, för när vi pratade om bollekar, om du då har kanske tre fotbollar i förrådet. Men du har sex olika bollekar som barnen vill köra, då kan man ju räkna ut ganska fort att då räcker inte bollarna och då får man ju försöka med att. Ja, men kan ni tänka er att spela tillsammans. För ni vill köra samma lek fast i 2 olika konstellationer. Det är ju alternativet liksom, De som inte hann med att ta en boll eller så får ju då. Ja, men vad ska ni göra i stället? Och det här kan man komma in med stöd. Ja, men häng med mig då i den här leken eller så här.” (Erik)

Löst lekmaterial förutsätter att det finns platser där det går att använda. Sådana platser kan vara gräsplättar, sandlådor eller hårdgjorda ytor utan specifik funktion eller naturytor med buskage eller skogsdungar. Saknas det plats finns det risk att elever behöver konkurrera om platsen och konflikter uppstår. Det framkommer att möjligheten att byta ut löst lekmaterial kan stimulera eleverna till fler och nya aktiviteter. Den möjligheten finns på vissa skolor. Där finns tillgång till ett utlåningslager som skolorna kan låna löst lekmaterial från. På andra skolor önskas denna möjlighet, men antingen finns den inte eller är inte känd.

4.2.5 Personalen markerar med närvaro, hittar på saker och briefar

Samtliga intervjuade uppger att personalen har en viktig roll på skolgården, där de både passivt och aktivt minskar och mildrar konflikter. Passivt fungerar personalen hämmande då eleverna inte hamnar i konflikter i samma utsträckning när en vuxen är närvarande. Aktivt minskas konflikterna då personalen kan gå in i en situation och stödja eleverna i konfliktlösningen. Under rasterna beskrivs hur personalen har olika förbestämda roller så som att ha uppsikt över skolgården eller att planera och/eller delta i aktiviteter för eleverna. På vissa skolor handlar det om att ha personal på skolgården som uppmärksammar om något inträffar, på andra är det mer förbestämt att personalen har särskilda områden att bevaka eller olika rundor att gå:

”Sen har vi en zon som är här. Den är väldigt liten för det är här man ska stå. Man ska ju vara engagerad i rinken här och sen har vi en zon som är den här fotbollsplanen. [...] Den har i uppgift då att den ska inte bara stå där, utan den är även delaktig i den aktiviteten. [...] så att den vuxna kollar först, vilka är det som vill spela fotboll den här rasten, hjälper barnen att dela in sig i lag och sen är man lite domare. Då har vi även kollat först vilka vuxna det är som ska vara på den zonen för det måste ju vara en vuxna som är motiverade till att ha det uppdraget. Så vi är några få som alltid är där. Sen har vi då något som vi kallar för vandrare som vandrar runt här och sen har vi en zon till som är här.” (Daniel)

Nästan alla skolor har en person som har i uppgift att överse, delta som domare eller dela in i lag när eleverna spelar fotboll. Flera skolor har en person som ordnar och leder en aktivitet för de elever som vill delta. Personalen beskriver också hur de försöker fånga upp elever som är ensamma eller inte vet vad de ska göra. För att minska konflikter arbetar personalen med att upprätthålla regler, förebygga konflikter, uppmärksamma när konflikter är på väg att uppstå och att lösa konflikter när de uppstår.

Förebygger gör de ofta genom att hitta aktiviteter för eleverna att göra utifrån deras förmågor. Det kan vara genom att uppmuntra eleven att delta i en personalledd aktivitet eller att introducera eleven till en ny aktivitet eller grupp. Konflikter som är på väg att uppstå förhindras genom att observera och läsa av situationer. Om personalen bedömer att en situation är på väg att eskalera går de in och lugnar situationen.

Konflikter löses genom att gå in och bryta i situationen, samtala med de elever som är involverade och hjälpa dem att reda ut vad som inträffat och hur de kan gå vidare. En personal beskriver hur en situation kan vara:

”Det vi har är väl i så fall att vuxna som är ute cirkulerar och kollar upp lite. [...] men om man har en jagalekt så märker man att någon börjar ta väldigt hårt i någon annan.

Då kan det vara så, är detta på skoj? och så tittar man på de två. Ja, man ser så ingen reagerar på det starka handtaget. Är det jag som är den som går runt blir det lite mer så där jag går runt och briefar. Man kan känna av läget lite, i till exempel kompisleken. Känner man så här nu börjar det bli lite spänningar i luften så här liksom för man ser lite på kroppsspråket på eleverna och då kanske man behöver kliva in. Eller så står man där för att markerar lite eller så väntar man och ser, kommer det faktiskt hända något eller kan de lugna sig av sig själva och så? [...] det vill jag säga är nog på oss vuxna [...], rotera så det inte blir att man sätter sig på en bänk med kaffekopp som vissa på skolgårdar gör. Det har jag varit med om.” (Erik)

Flera av intervjupersonerna understryker vikten av att personalen som är ute på rasterna är motiverade till att vara där och att rätt person är på rätt plats. Det finns erfarenheter av personal som sitter av sin tid på rasten eller som undviker platser där det inträffar konflikter.

4.2.6 Regler för när, var och hur saker sker

Under rasterna har eleverna olika regler att förhålla sig till. Vissa är beslutade av skolan och vissa får barnen vara delaktiga i att utforma. Regler som kommer från skolan handlar oftast om ordningsregler som gäller övergripande för skolan och kan handla om var elever får vistas, hur mobiltelefoner får användas, om eleverna får vara inomhus på rasten eller vad de får ha med sig till skolan hemifrån. Eleverna kan tillsammans med personalen utforma regler för specifika aktiviteter vilket hjälper deltagarna att samsas och minskar konflikter kring regler.

”Reglerna som vi har för rasterna är ju att man ska vara ute och man ska vara en god kamrat. Ja behöver jag tänker till, [...] nej, det är väl att dom får ju ta med sig mellanmål och sådär hemifrån, och då har vi ju regler på vad det är man får ta med sig. Man får exempelvis inte ha med sig sötsaker till skolan. Man får inte ha med sig fikabröd och man får inte ha med sig söta dryck och så där. [...], de får inte ha mobiltelefoner, det får de inte ha heller. När de kommer till skolan så samlar vi in mobiltelefonerna vid morgonen och så får vi tillbaka dem när de slutar skoldagen och de får inte lämna skolgården.” (Daniel)

Regler om var eleverna får vara används för att ha bättre uppsikt över eleverna och vad som händer på skolgården. Det kan röra sig om att eleverna inte får vara vid vissa områden på skolgården där personalen har svårt att överblicka och dit personalen inte går. Vissa skolor har regler mot att lämna skolgården medan andra kan tillåta detta under vissa förutsättningar. Ofta handlar det om att minska elevantalet på skolgården och motverka trängsel, eller för att det finns en specifik aktivitetsmöjlighet utanför skolgården. Reglerna kan då handla om att personal är närvarande eller att endast vissa årskurser får gå till platsen. Personalen beskriver hur viktigt det är att eleverna klarar av att hantera ansvaret och förtroendet att vara utan personal när de tillåts lämna skolgården själva.

På vissa skolor har regler införts kring vilka dagar olika årskurser har tillgång till populära aktiviteter. Även uppdelningar kring kön planeras på någon skola. Reglerna används för att fler ska kunna ta del av en viss aktivitet, då personalen märker att elever ibland avbryter aktiviteten för att det blir för tufft klimat. Personalen berättar om varför de införde denna regel:

”Låt säga att det är en klass som spelar ettor eller förskoleklass är det och så kommer fyroarna ut och rusar mot fotbollsplan och då märker vi att vissa elever väljer att gå av plan för de vet att nu kommer det bli tuffare. Och det är ju därför vi då har infört det här speciella dagar för årskurserna.” (Madde)

Telefonförbud finns på flera skolor, bland annat för att motverka konflikter. Det förekommer att elever skriver saker om eller till varandra på sociala medier, vilket kan starta eller eskalera konflikter som personalen har svårt att uppmärksamma. Konflikter kopplat till telefoner upplevs vanliga främst bland flickor som använder sociala medier. En skolkurator beskriver hur eleverna tillsammans med personal behöver använda telefonerna för att samtala om eller reda ut händelser på sociala medier.

Vid fasta lekinstallationer och vid vissa bollekar blir det ofta konflikter kring turtagning, som att någon tränger sig i kön eller hur lång tid eller hur många försök som tillåts innan det är nästa persons tur. För att motverka dessa konflikter beskriver flera personer hur de infört en femminutersregel som innebär att elever kan be en personal att ta tid och så byter eleverna efter fem minuter. Madde berättar:

”Sen har vi som den här kompisgungan är också väldigt populär. Och där kan det ju bli kö, så där har vi infört fem minuter. Om jag vill gunga och det redan är några på gungan så ber man en vuxen att ta fem minuter. [...] Ja, men jag vill ta fem minuter på Gröna cykeln så gör vi det också så det lär de sig snabbt”(Madde)

På skolgården skapas regler också för att lösa situationer när regler eller olika situationer blir otydliga. Erik berättar:

”Sen kan det ju bli mer otydligheter, till exempel att var den över linje eller inte. Då har ju eleverna kommit på själv att vi röstar om personen åker ut eller inte och det är inget som vi vuxna tycker är bra. För då kommer ju alla elev välja att personen åkte ut, för då får man ju komma framåt i kön. Ja, så då har vi sagt så här istället att de som spelar kör en sten sax påse [...] vinner jag sten sax påse då blir jag kvar [...] Vad ska man säga de här övergångarna att någon åker ut och någon ska in. Det är väl där lite det här tjaftet blir. På planerna i alla fall rinken och multiarenan.” (Erik)

En snabb och tydlig lösning på regeldispyter kan minska risken för en konflikt eller en eskalering av en situation.

4.2.7 Ingripa med kunskap om eleverna

För att motverka konflikter på skolgården behöver personalen kunskap om både de elever som går på skolan och om skolgården där eleverna vistas. Kunskap om eleverna använder personalen för att riskbedöma olika situationer. Därför är viktigt att personalgruppen pratar om eleverna och deras behov. Om personalen vet vilka elever som ofta hamnar i konflikter och varför de hamnar i konflikter har de större möjligheter att förutse och motverka dessa situationer. Personalen berättar att de pratar mycket med varandra och ser till att finnas på plats. De byter erfarenheter och information om hur elever fungerar och var på skolgården de behöver finnas.

Elevernas förmågor har stor betydelse för konflikterna på skolgården. Enligt personalen har äldre elever bättre förmågor och strategier för att hantera olika situationer än yngre elever. Det finns även elever med exempelvis intellektuella eller neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (NPF) som kan ha ytterligare svårigheter. Förmågor som har stor betydelse för konflikter är impuls kontroll och socialt samspel. Bristande impuls kontrollen gör det svårare att hålla tillbaka impulsen att exempelvis slåss eller skrika. Om eleven har svårigheter i det sociala samspelet kan detta innebära svårigheter att läsa av sociala situationer. Det kan leda till att det är svårt att förstå när en kamrat skojar eller hur olika lekar går till. För många som har svårt med social interaktion och kommunikation kan det också vara svårt att hitta vänner och sociala sammanhang under rasten.

Förmågor försämras för alla vid trötthet och behov av återhämtning. Elever med NPF-problematik kan även ha andra svårigheter som tar energi och medför att eleven fortare blir trött och inte har energi att lösa olika situationer på egen hand. För att hantera konflikter är det många elever som söker upp personal för att få stöd i att lösa situationen. Även elever som inte är delaktiga i konflikten kan påkalla uppmärksamheten från personal när situationer uppstår. En personal beskriver:

”Nej, men vi har ju barn som har svårt för att ta motgångar och som är impulsstyrda och som har svårt med sociala regler eller samspelet med andra och oftast är det ju där det blir problemen. Som vuxen måste man ju gå in och bryta det och försöka att få eleven att förstå. Nu är det fem stycken som säger att du är bränd och då är du bränd. Nu följer jag med där. Då oftast så blir den sur då och gå därifrån om det är en vuxen. Annars är det inte en vuxen då kan den ju börja bråka, alltså förstöra leken.” (Inger)

Elevernas önskan om att vinna i sporter nämns som en vanlig orsak till konflikter. Den starka tävlingsinriktningen skapar frustration och missnöje när lagen upplevs som orättvisa eller när det går bättre för det ena laget än det andra. *Ofta tar eleverna till kraftuttryck eller öknamn för att utrycka sitt missnöje med spelet eller lagkamraterna.* En personal beskriver att det blir som ”World cup” att vinna

rasten. Tävlingskänslan leder till ett hårt språkbruk och att eleverna ställer höga krav på sina kamrater. Om en lagkamrat inte upplevs prestera tillräckligt bra kan glåpord skrikas eller att någon annan får skjuta bollen nästa gång. Detta är något som tas på allvar och som personalen arbetar med.

Det finns även upplevelser kring svårigheter att hitta på alternativa aktiviteter om favoritaktiviteten är upptagen. Eleven kan ta andras lekmaterial eller blir upprörd och frustrerad. När eleverna blir äldre blir det vanligare att försöka lösa konflikter på egen hand, men beroende av hur god konfliktlösningsförmågan och hur allvarlig konflikten är så blir resultatet varierande. Hur elevernas förmågor kan förändras och påverka konflikter beskrivs nedan:

”Det är det jag skulle säga att det händer ofta då när det är samma elever, då är det att de är med i en och samma aktivitet varje dag för att de kan ingen annan liksom. Deras förmåga sträcker sig inte längre än så. Och då, om man kanske har en dålig dag, inte orkar, det är sent på dagen till exempel, eller kanske en sådan dag man inte ens har ätit bara för att då kanske man har svårt att förhålla sig till regler eller bara det här att om det är en lek man åker ut i som på rinken jag pratar om. [...] det blir mål på mig och så blir det, alla så här att bara du åkte ut. Det står 12 deltagare och pekar på mig och ”ute”. Då kan det vara provocerande, [...], du ska inte peka på mig för jag åkte, jag vet att jag åkte. Så kommer de känslorna istället och då och det är det jag tänker att oftast är då elever som kan en lek eller aktivitet är med i samma varje dag och så är det dagar de inte orkar egentligen, men de vet inte vad de ska göra annars eller har förmågan att göra annat. Det är där det sker upprepningar i konflikter. Skulle jag säga.” (Erik)

En god kunskap om skolgården är viktig för att veta vilka platser som är konfliktfyllda så att personalen kan ha mer uppsikt över dessa platser. Kunskapen om skolgården kan användas för att lotsa elever till platser eller aktiviteter som passar deras behov. Med rätt kunskap skulle det exempelvis kunna uppmärksammas att en elev är upprörd och förstå att denne behöver återhämtning, och uppmuntra eleven att gå till en plats med färre elever för att minska risken att eleven hamnar i konflikt. Erik beskriver:

”Så det är viktigt att vi som vuxna är med från starten [...] om det är en elev som jag vet att jag inte kan prata med nu, för den är för upprörd. Kan man så här att jag, jag tycker du tar paus. Jag ser att det är ledigt där. Jag som vuxen kan ge råd, att där ser jag nu att det är ledigt, gå dit på gräset vid staketet. Eller så vet jag om att ingen är på andra sidan nu i kompisgungan. Sätt dig i gungan. Alltså typ så. Ja man får liksom erbjuda de här spacen, om man vet vart de är så klart.” (Erik)

4.2.8 Elever involveras i utformning och åtgärder

Personalen önskar att eleverna ska få vara mer delaktiga i vad som finns på skolgården och att det fanns mer resurser till upprustning och underhåll. Elevrådet skulle kunna involveras för att ta reda på vad eleverna vill göra på skolgården och vilka lekmaterial som ska införskaffas. Att involvera eleverna kan leda till att skolgården blir mer anpassad efter de elever som går på skolan.

Personal tar även upp att de försöker involvera eleverna på olika sätt när de planerar aktiviteter. Vissa skolor använder sig av fadderskap där äldre elever är faddrar till yngre och hjälper dem under den första skoltiden. Andra skolor låter äldre elever planera och hålla aktiviteter för de yngre eleverna eller att olika klasser har tillfällen där de planerar och önskar aktiviteter som övriga klasser bjuds in till. De olika insatserna upplevs leda till ökad gemenskap vilket minskar risken för konflikter.

Det förekommer även att elever involveras i att sätta upp regler för aktiviteter där konflikter lätt uppstår. De som vill utföra aktiviteten beslutar om reglerna tillsammans med en lärare. Reglerna kan handla om hur lag fördelas, språkbruk och vilka regler som gäller i spelet. Det bestäms också vad som händer om reglerna bryts, till exempel att någon får lämna aktiviteten för att lugna ner sig. Elever tenderar att justera regler över tid vilket medför ett behov av att skriva ner, repetera och utvärdera reglerna. En personal uttrycker vikten av kontinuerlig uppföljning:

”Ja, det ska jag säga och det som man känner är att man har gjort den här, det här arbetet och så behöver man träffas igen för att kolla funkar det, är det så att vi kan hålla reglerna eller uppdatera reglerna. Är det så att ni känner att det fortfarande funkar eller något vi behöver ändra på så att man uppdaterar hela tiden, repeterar och samlar till ett möte. [...] Så att den är viktig att man hela tiden repeterar och följer upp, jätteviktigt.”
(Nettan)

4.2.9 Buller och ovälkomna gäster

Det är stor skillnad mellan skolorna i hur personalen tycker att omgivningen runt skolan påverkar eleverna, beroende på var skolan ligger. De skolor som ligger mer centralt påverkas mer än de som ligger utanför staden. Det som oftast tas upp av personalen är buller kring skolan eller de ljud som uppstår på skolgården, som musik eller ljud från eleverna själva. Det kan även inträffa saker utanför skolgården. Buller tar extra mycket energi från elever som är ljudkänsliga så som vid neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. Det finns dock misstankar om att buller och ljud påverkar även övriga elever då viss personal själva blir påverkade. En personal beskriver:

”Ja, jag tror det suger energi ur eleverna, för jag själv går ibland med hörselproppar ute. Då kan jag tänka mig att om jag tycker det är jobbigt. Hur är det då om vissa elever är ljudkänsliga, hur har de det? Det är ju svårt också, för vi har ju så många elever på rasten. Det har jag inte pratat om. Elever som gärna vill att vi tar ut högtalaren så dom kan ha dans eller bara en sån grej, vi sitter och jag får önska och höra min låt så här[...] Det är ju också en grej att ladda om med musik. Det vill de nästan ha dagligen, vilket kan vara svårt. Sen när det åker grävmaskiner och så runt om och eleverna kan pekar och så, så det uppskattar de.” (Erik)

Det uttrycks även att omgivningen klagar på ljudet från skolan, exempelvis när hög musik spelas på skolans högtalare. Saker utanför skolgården som drar till sig uppmärksamhet från eleverna kan vara byggarbetsplatser med arbetsmaskiner. Även ett äldreboende där ambulans kan komma på uttryckning nämns. Eleverna kan springa fram till staketet och stå och titta på det som händer utanför.

Personalen uppger att skolgårdar inte underhålls tillräckligt, till exempel ersätts inte basketkorgar eller gungor när de går sönder. Detta är ett större problem på skolor där skolgården efter skoltid används som en allmän plats. Det förekommer att utomstående sliter på eller förstör lekmaterial. På en skola förekom det under en period att farliga föremål som kanyler hittades på skolgården och att obehöriga personer kom till skolan. En av personal beskriver:

”Men jag vet att det var en period som lärarna upplevde det som ett problem för att det dök upp ungdomar innan skoldagen var slut liksom, och det blev inga bra förebild. Så det fick vi jobba med ett tag och då hade vi ju kontakt och fanns det ju socialtjänsten fanns ju i området, och vi hade ju en kontakt med dem så att man fick hjälpas åt kring det där.” (Eva)

4.3 Konklusioner

Hur ofta, karaktären på och allvarligheten i konflikter som uppstår under rasten beror på flera faktorer. Skolgårdens utformning och innehåll, personalen och dess arbetsmetoder och samansättningen av elever och deras förmågor är avgörande. Ingen enskild faktor tycks vara ensamt avgörande för om konflikter uppstår eller inte utan det handlar om en samverkan mellan olika faktorer som ökar och minskar risken.

Storleken på skolgården utgör grunden för hur den kan användas. Den behöver vara tillräckligt stor för att rymma de elever som ska nyttja den. Skolgården behöver också vara tillräckligt stor för att rymma ett aktivitetsutbud som möter elevernas behov. En skola med högre elevantal och större variation i ålder behöver troligtvis en större skolgård än en med litet elevantal och mindre åldersskillnad.

För att möta elevernas olika behov behöver skolgården ha en variation i utformning och aktivitetsutbud. Variationen i utformningen öppnar upp för fler och varierande aktiviteter och hjälper till så att varje elev får möjlighet att hitta en plats och aktivitet som passar dennes behov och önskemål. Ett större utbud av aktiviteter ökar sannolikheten att eleverna fördelar sig jämnare över skolgården. För att skapa en god variation på skolgården behövs olika platser med olika funktioner. Kuperade grönområde kan stimulera till fri lek eller vila och återhämtning, fasta lekmaterial uppmuntrar till lek och tränar elevernas förmågor i bland annat turtagning och öppna områden behövs för rörelse och sport.

Det kan även vara bra att skapa platser som skyddar mot väder och vind så som vindskydd och skärmtak. Här kan växtlighet hjälpa, samtidigt är det viktigt för personalen att kunna överblicka skolgården utan att eleverna känner sig övervakade. Möjligheten för personalen att överblicka skolgården ökar möjligheten att tidigt kunna ingripa i situationer och lösa konflikter. Sämre möjligheter att överblicka, större skolgårdar och många elever kräver mer personal för att övervaka och upprätthålla ordningen på skolgården.

En liten skolgård eller områden på en skolgård där många elever samlas samtidigt kan medföra trängsel som är en stark bidragande faktor till att konflikter uppstår. På dessa område skapas en miljö där många olika saker inträffar samtidigt. Det kan vara att det pågår flera olika aktiviteter samtidigt vilket gör det svårt för både elever och personal att överblicka och förutse vad som ska inträffa. De olika aktiviteterna konkurrerar om platsen och risken ökar att eleverna kolliderar med varandra eller att de stör andras aktiviteter. Den stora mängden personer riskerar även att öka mängden sinnesintryck hos eleverna när exempelvis ljudnivån ökar. Trängsel ställer därför stora krav på elevernas kognitiva och sociala förmågor och ökar risken för konflikter.

Personalens arbete är av stor vikt för att motverka konflikterna på skolgården och kan delas in i flera delar. Genom regler skapas en struktur för rasten som medför att elever och personal har lättare att veta vad som förväntas av dem under rasten och hur de ska hantera olika situationer som kan uppstå. Strukturerade arbetsmetoder används för att synliggöra styrkor och brister i regelverk och det dagliga arbetet. Det kan ge en god bild av vad som behöver förändras för att minska konfliktnivån på skolgården.

Under rasten är det viktigt att personalen är närvarande då de fyller många viktiga funktioner. De kan övervaka skolgården och observera så regler följs genom att röra sig runt på skolgården och ingripa om något inträffar. De kan också finnas på platser där risken för konflikter är större. Personal på skolgården blir även tillgängliga för eleverna som kan söka upp personalen och ta hjälp med att hantera situationer. Personal med kunskap om skolgården och eleverna kan även tidigt förutse att händelser är på väg att inträffa och kan stödja eleverna i att lösa situationen innan den uppstår eller blir allvarlig. Personalen kan även anordna aktiviteter som är gynnsamma för rasten där elever exempelvis sprids ut på skolgården för att minska trängsel eller fånga upp elever som annars riskerar att hamna i konflikter. Vid populära aktiviteter så som bollekar och vid fasta lekinstallationer, är det viktigt med närvarande personal. De kan strukturera upp och skapa tydliga regler för leken som gör det lättare för eleverna att förstå vad som förväntas av dem i leken. Detta kan med fördel göras tillsammans med eleverna i de fall det går.

Livet på skolgården påverkas av vilka som nyttjar den. Sammansättningen av ålder och kön upplevs ha inverkan samt elevernas förmågor och färdigheter. Då utvecklingen hos elever kan skilja sig mycket utifrån ålder, men även variera mycket inom samma ålder, så kan färdigheter och förmågor se mycket olika ut hos eleverna på skolgården. Det gör att olika elever har olika behov av aktiviteter och stöd från personalen, där vissa behöver fysisk aktivitet och andra behöver lugna eller sociala aktiviteter. Vissa elever kan ha stort behov av stöd för att utföra aktiviteter genom exempelvis ett tydligt regelverk medan andra behöver vara mer fria och kreativa. Det är därför viktigt att eleverna kan erbjudas olika platser och ett varierat aktivitetsutbud som ställer olika krav på olika förmågor och som passar elevernas behov. Om tillräckligt med lämpliga platser och aktiviteter saknas ökar risken för konkurrens om de platser och aktiviteter som finns och då ökar även risken för konflikter.

5. Diskussion

5.1 Inledande diskussion

Syftet med denna studie var att undersöka skolpersonalens erfarenheter av hur skolgårdens design, innehåll och arbetsmetoder påverkar elevernas sociala liv och förekomsten av konflikter och mobbning. Resultaten visar tydligt att både den fysiska miljön och de sociala faktorerna samverkar och att ingen enskild faktor ensamt kan förklara uppkomsten av eller skyddet mot konflikter.

Deltagarna i studien pratar i liten utsträckning om mobbning. De pratar i stället om kränkningar och konflikter vilket beskrivs som vanligt förekommande och något man lägger mycket tid på att förebygga. Att man väljer dessa begrepp kan bero på att mobbningsbegreppet inte används av lagstiftare eller i skolans styrande dokument (Ellmin, 2014, Skolverket, 2022). Problemet med mobbningsbegreppet är kravet på upprepning som begreppet omfattas av (Folkhälsomyndigheten, 2023, Skolverket, 2022, Ellmin, 2014). Förståelsen för varför konflikter och mobbning uppstår och hur detta kan motverkas blir extra viktig då det framkommer att mängden barn med försämrat mående ökar i skolan (Folkhälsomyndigheten, 2023).

Det är många barn ute på rast samtidigt och skolpersonalen beskriver hur de lägger mycket tid och energi på att motverka konflikter och mobbning. Trots detta beskriver Folkhälsomyndigheten (2023) en bild där elever upplever en ökad stress och minskad trivsel i skolan. De har även noterat en ökning av funktionsnedsättningar, långvariga sjukdomar, en minskning av fysisk aktivitet och en ökad ohälsa.

5.2 Personalens bild av skolgården

En faktor som ofta uppges ha en stor inverkan på konflikter är trängsel på skolgården eller delar av skolgården. Detta framträder som en av de starkaste riskfaktorerna som även ökar om flera riskfaktorer förekommer samtidigt. Trängsel kan röra sig om att skolgården i sin helhet är för liten för det antal elever som nyttjar den, eller att vissa platser på skolgården är mer populära och då används av fler elever än det finns plats för. För att minska risken att många elever konkurrerar om ett fåtal platser är det viktigt att skolgården har ett stort och varierat utbud av aktivitetsmöjligheter så att eleverna ges möjlighet att sprida ut sig över skolgården. Detta styrks av Maseya et al. (2021) och Nasri et al. (2022) som uttrycker att lekmöjligheterna påverkas av storlek på skolgården och

tillgången på varierande lekmaterial för att skapa goda förutsättningar för elevernas lek.

För att motverka trängsel och skapa platser för att tillgodogöra elevernas behov uttrycker Jansson et al. (2021) att skolgården behöver vara minst 10 000 kvadratmeter. Detta möjliggör att skapa tillräckligt med platser för socialt umgänge, rörelsebaserade lekar och återhämtning. Denna storlek kan då även rymma naturupplevelser i form av växtlighet som är viktigt för att främja elevernas behov av skapande lek, utforskarlust och sinnesupplevelser. Varierande miljöer på skolgården tas även upp av Wells et.al. (2018) som skriver att skolgårdar med varierade miljöer och vegetation främjar sammanhållning, trivsel och harmoni på skolgården. Vidare uttrycks att andra sammansättningar på skolgårdar kan framkalla konkurrens om lekmaterial.

När det kommer till skolgårdens olika platser kan dessa ses utifrån olika synvinklar, där barn enligt Rönnlund (2015) upplever sin skolgård som en avgränsad plats som utgörs av olika större och mindre platser. Här utför barnen olika aktiviteter tillsammans med andra elever och platsernas gränser är mer eller mindre tydliga. Personalen i denna studie delar ofta in skolgården i olika zoner som man på olika sätt försöker kontrollera och övervaka. Att barns och vuxnas bild kan variera är något som bör tas i beaktning vid planeringen av förebyggande insatser. I studien identifieras olika områden som fyller olika funktioner på skolgården. På de olika områden tycks sannolikheten för kränkningar och konflikter variera kraftigt, och kränkningar och konflikter kan uttrycka sig på olika sätt på olika områden. De platser som ofta framträder vad gäller konflikter är platser för bollsporter och de undanskymda platserna.

Platser för bollsporter och bollekar framträder tydligt i denna studie som de konfliktfylldaste platserna. Detta trots att problemet är känt och att personal oftast finns närvarande under hela rasten. Att bollplaner blir konfliktfyllda tycks bero på att dessa platser ofta är populära och att många elever samlas där. Det är även en överrepresentation av pojkar, ofta fysiskt samt förknippat med en stark tävlingskänsla. Vilket personalen förknippar med att konflikter lätt uppstår. Att det ofta föreligger ett tufft klimat på fotbollsplanen bekräftas även av Ndhlovu och Varea (2016) som uttrycker att yngre barn och ofta flickor trängs undan om de känner sig otrygga vid aktiviteter som fotboll. Vilket även framkommer under intervjuerna där elever lämnar fotbollsplanen när större elever kommer dit.

Att bollplaner är konfliktfyllda gäller om platsen nyttjas för dessa aktiviteter. Det beskrivs flera exempel i intervjuerna på basketplaner som inte nyttjas och som då bildar en öppen yta som elever och personal använder som transportsträcka mellan olika aktiviteter. De öppna platserna tycks uppskattas av personalen som

har lätt att övervaka områdena och med liten ansträngning kan uppmärksamma risker och incidenter. Få reflektioner görs av personalen kring om platserna kan användas bättre på andra sätt. Inte heller hur möjligheten att överblicka skolgården kan påverka innehållet på skolgården eller hur det påverkar lekmöjligheterna för barnen diskuteras.

Undanskymda platser beskrivs i resultatet som platser med hög risk för konflikter, men det är även platser som möjliggör för eleverna att dra sig undan från andra och leka lugna lekar eller återhämta sig. Det finns en klar oro från personalen att det förekommer konflikter och kränkningar på dessa platser som inte kommer personalen till kännedom. Platser som är helt fria från insyn ses ofta som mer riskfyllda än de som är delvis undanskymda.

En stark faktor till hur undanskymda platser upplevs av personalen beror på vilken överblick personalen har. Vissa undanskymda platser kan personalen överblicka på avstånd eller är platser där de naturligt kan gå förbi. Skolgårdens hörn, kanter och platser mellan fasta lekmaterial kan höra hit. Dessa upplevs då inte som problematiska utan som viktiga platser för elevernas återhämtning. Aminpour et al., (2020) bekräftar denna bild och beskriver att sådana platser ofta används av flickor för återhämtning samt för komma undan från trängsel. Vidare beskriver Aminpour et al., (2020) att det skulle vara relativt enkelt att planera bort de undanskymda platserna, men då de fyller en viktig roll för elevernas återhämtning och möjlighet att komma undan så riskerar det att skada mer än det gör nytta.

Att skolgården håller hög kvalitet och underhålls är något som betonas av fler i studien men som tyvärr inte alltid tycks efterlevs i praktiken. Jansson (2021), Mårtensson (2012), Nasri et al. (2022) uttrycker alla vikten av väl designade skolgårdsmiljöer av hög kvalitet som på olika sätt utvecklar och stimulerar barnen genom lek. Samtidigt uttrycker Massey et al., (2021) att om skolgården är dåligt designad och underhållet inte fungerar påverkas elevernas lekmöjligheter negativt då miljön blir osäker och lekmöjligheterna försämras. Jansson (2021) uttrycker även att en för liten storlek på skolgården leder till ett ökat slitage på ytan och i förlängningen en ökad underhållskostnad. Detta betyder enligt både Jansson (2021) och Massey et al., (2021) att skolorna behöver avsätta tillräckliga resurser för att säkerställa att skolgården underhålls och att inte onödiga brister uppstår.

Skolgårdar som har tillräcklig storlek möjliggör en variation i form och design som ökar sannolikheten för ett gott aktivitetsutbud som tillgodogör barnens intressen och behov. På samma sätt kan en för liten skolgård leda till en begränsad variation i utformning och aktivitetsutbud. Detta kan leda till trängsel, konkurrens och högre krav på elevers förmågor.

5.3 Personalens arbete på skolgården

Skolpersonal har ett mångfasetterat arbete på skolgården där de ska fungera som aktivitetsledare, upprätthållare av regler och ordning och konfliktlösare. Resultatet visar att personalens arbete har en avgörande roll för skolgårdsklimatet. När personalen var närvarande, engagerade och arbetade förebyggande minskade konflikterna. Detta överensstämmer med Wang et al. (2013) som betonar skolklimatets roll för att förebygga mobbning och vikten av tydliga vuxna förebilder. Genom aktivt deltagande på rasterna kan personalen främja ett positivt rastklimat där eleverna involveras i olika aktiviteter och sociala sammanhang. Barnen får utveckla sina sociala färdigheter och bygga relationer. Här kan involvering av elever bidra till att skapa positiva erfarenheter av rasten exempelvis genom kamratstödjare (Masseya et al., 2021). Flera av skolorna i denna studie arbetar aktivt med att personalen på olika sätt är aktiva under elevernas aktiviteter på rasten, vilket även Masseya et al., (2021) menar ökar möjligheten att anpassa leken efter barnens förutsättningar. Vidare uttrycks att dessa lekar ökar inkluderingen för eleverna samt ökar den fysiska aktiviteten hos de delaktiga barnen.

Genom ett strukturerat arbete där personalen tillsammans med eleverna kartlägger skolgården kan de platser som är mer riskfyllda och som eleverna upplever som otrygga synliggöras. Utifrån kartläggningen kan insatser planeras för att minska riskerna och känslan av otrygghet. Detta kan ske genom att öka personaltätheten på platsen, sätta upp regler för platsen eller att påverka utformningen och exempelvis göra den lättare att överblicka. Personalen beskrev även hur regler, zonindelning och struktur kan öka tryggheten och underlättar personalens arbete. Samtidigt betonas vikten av att kunna läsa av situationer, anpassa närvaron och vid behov stödja elevernas i sociala situationer. Bilden styrks av Masseya et al., (2021) som menar att bristande engagemang från personal tillsammans med en begränsande skolgård riskerar att stärka negativa sociala hierarkier på skolgården och att vissa elever blir exkluderade.

I resultaten framkommer betydelsen av kunskap om både elevernas förutsättningar och behov samt hur skolgården kan användas för att stödja barnen i olika situationer som viktiga. Kunskap leder till att konflikter kan förutses, förebyggas eller lösas i ett tidigt skede. Detta ligger i linje med Ellmins (2014) och Skolverket (2022) tankegångar om det förebyggande arbetets värde. Skolverket (2022) uttrycker vidare att trygghet och respektfulla relationer är en förutsättning för lärande. I intervjuerna uttrycks att det finns risker med bristande engagemang hos personal. Dessa kan undvika vissa konfliktfyllda platser vilka riskerar att utvecklas till riskzoner för konflikter och mobbning. Detta uppmärksammas även av Nasri et al., (2022) som påtalar vikten av en

kompetensfördelning där personalens motivation, förmågor och intresse matchas mot behoven på skolgården.

Personalens arbetsmetoder omfattar bland annat av strukturerade arbetsmetoder som används för att synliggöra styrkor och brister i regelverk och det dagliga arbetet. Genom regler skapas en struktur för rasten som medför att elever och personal har lättare att veta vad som förväntas av dem under rasten. De kan övervaka skolgården och observera så regler följs genom att röra sig runt på skolgården och ingripa om något inträffar. Hjälpa eleverna att hantera och lösa konflikter som uppstår. Planerar aktiviteter för att fånga upp barnen som annars riskerar att hamna i konflikter eller för att sprida ut barnen på skolgården.

Om det finns för få personal eller bristande arbetsmetoder ökar kraven på barnens förmågor att själva lösa konflikter. Även risken för att konflikter inte uppmärksammas i tid ökar.

5.4 Unika elever med behov och önskemål

Skillnader i kön och ålder medför att eleverna ofta har olika intressen och funktionsnivåer vilket betyder att de har olika behov vad gäller aktivitetsutbud och innehåll på skolgården. Flera studier uttrycker barnens olika behov i olika åldrar där man som yngre elev oftare leker fysiska lekar och med stigande ålder går mot mer sociala lekar (Johansson et al. 2020, Jansson, 2021). Det är viktigt att elever och personal får vara delaktiga i vilket innehållet deras skolgårdar ska ha för att säkerställa att de aktiviteter som erbjuds faktiskt är de aktiviteter eleverna vill utföra.

Konflikter uppstår av olika orsaker och kan komma till uttryck på olika sätt där kön och ålder har en påverkan på vilken typ av konflikter som uppstår. Både i denna och i tidigare studier (Folkhälsomyndigheten 2023, Skolverket 2022) kan man se att pojkar oftare är fysiska och mer impulsstyrda i sina konflikter medan flickor oftare har sociala konflikter som pågår över tid. Det är därför viktigt att skolgårdar har varierande utbud av aktiviteter som passar en stor variation av funktions- och utvecklingsnivåer.

Ett större elevunderlag där sammansättningen av ålder och kön varierar, medför ökad variation i behov och önskemål på aktiviteter. Detta ställer krav på storleken och innehållet på skolgården. På individnivå har eleverna behov utifrån sina förmågor och färdigheter. Detta ställer krav på personalens arbetsmetoder där eleven kan behöva stöd i olika situationer från att hitta en aktivitet till att lösa en konflikt. Blir kraven på elevernas förmågor för stora ökar risken för och allvarlighetsgraden i konflikter vilket även ökar risken för mobbning.

5.5 Avlutande reflektioner

Något som författaren reflekterat över under studien är personalens inställning till grönområden och växtlighet. Personalen uttrycker sig förvisso ofta positivt när frågor om detta ställs. Man uttrycker då att barn kan leka i grönområdena, det medföra visst skydd mot väder och bidrar till mysfaktorn. Men fokus i intervjuerna hamnar lätt på arbetsmetoder, aktiviteter och relationer. Växtlighet och det gröna hamnar mer i periferin och blir något att förhålla sig till snarare än något som kan användas. Detta skulle kunna bero på att personalen är skolad att fokusera på pedagogiska processer och mellanmännsliga relationer snarare än omgivningsfaktorer.

Författarens uppfattning är att kunskap om skolgårdsdesign och växtlighet skulle gynna personalen. Kunskapen kan öppna upp dörren för att naturen skulle kunna ha aktiv roll i skolans arbete mot konflikter och mobbing. Forskning kring naturens påverkan på barns hälsa, välbefinnande och utveckling växer samtidigt som barnens naturkontakt minskar. Wells et al. (2018) beskriver att dagens barn har mindre naturkontakt än tidigare generationer vilket får konsekvenser för barnens hälsa, funktion och välmående samt påverkar barnens attityder mot natur och miljö för framtiden. Den minskade naturkontakten beror på att barn spenderar mindre tid utomhus då konkurrensen från inomhusaktiviteter, ökning av skärmtiden och barnens många planerade aktiviteter.

Vidare beskrivs att utomhus begränsas barnen av att grönområden byggs bort och att barnen hålls hemma av föräldrar av rädsla för främlingar och att något ska hända barnen. Konsekvenserna för barnen blir försämringar för social interaktion och samhörighet, kognitiv återhämtning, akademisk prestation, närsynthet, D-vitaminbrist samt fetma kopplat till en lägre fysisk aktivitet. (Wells et al. 2018) Man har även uppmärksammat en ojämlikhet i barns utevistelser baserat på att områden har olika miljöfaktorer, där föräldrars och barns trygghetskänsla och miljö kvalitet har en betydande roll (Mårtensson (2012).

5.6 Metoddiskussion

Svårigheter med att rekrytera intervjupersoner förekom under arbetet med denna studie vilket kan ha flera orsaker. Att kontakt med skolorna togs i slutet av terminen, i november och december, kan påverka möjligheterna för skolor att delta. Många pedagoger har under denna period ökad arbetsbelastning, som att skriva omdömen om eleverna. Flera skolor avböjde även sitt medverkande med hög sjukfrånvaro som motivering.

Ingen skola hade möjlighet att erbjuda det önskade antalet intervjupersoner så studies upplägg fick ändras. I stället för en jämförelse av ett fåtal skolgårdar fick studien omfatta flera skolgårdar och bli av en mer beskrivande karaktär. För att nå fler deltagare justerades rekryteringsmetoden, en rektor och en intervjuperson kontaktades på rekommendation. Att intervjupersonerna kommer från olika skolor kan medföra att nyanser på de olika skolorna kan ha missats, men att en bredare variation av erfarenheter har fångats.

Transkribering utfördes med stöd av ordbehandlingsprogram (Word 360) där ljudfil läggs in i programmet som transkriberar texten. Kvale och Brinkman (2015) betonar att fel ord kan transkriberas och punkter får fel placering vid maskinell transkribering och förståelse för materialet kan då påverkas. I det transkriberade materialet fanns flera felaktigheter som justerades vid genomlysning. Det noterades även att detta program bitvis hade svårighet att avgöra vem som sa vad vid inspelningen, i synnerhet när flera personer talar samtidigt. Det kan förvisso funnits fler fel som inte noterades men dessa tros inte påverka resultatet

En induktiv tematisk analysmetod användes. Misstanke om att författaren och personalen i studien kunde använda olika begreppsapparater. Författaren ville analysera erfarenheter hos personalen utan att missuppfattningar skulle uppstå av en tidigare fastställd begreppsvärld. Braun och Clarke (2006) beskriver metoden som datadriven och utgår från det som uttrycks i materialet snarare än en teoretisk begreppsvärld. Vidare beskrivs att författaren fortfarande är påverkad av sin teoretiska kunskap och det blir viktigt att reflektera över hur det kan påverka resultatet. Få större skillnader i begreppsapparat noterades i processen men för vissa begrepp så som mobbing fick fördjupad kunskap införskaffas.

Analysmetoden valdes även då den inte är bunden vid ett specifikt förfarande, utan är mer flexibelt (Braun och Clarke 2006, 2019). Inspiration hämtades från Braun och Clarke (2006) sex steg vid tematisk analys, då den ger en viss struktur och ordning samt stöd för reflektion. Metoden upplevdes ge ett gott stöd under analysprocessen och författaren upplevde att mycket data framkom.

När citat används i resultatet har vissa citat justerats för att öka läsbarheten och minska risken för att personal kan identifieras. Detta har gjorts med försökt för att undvika att innebörden i citatet ändras.

Referenser

- Aminpour, Fatemeh. Bishop, Kate, Corkery, Linda. (2020) The hidden value of in-between spaces for children's self-directed play within outdoor school environments. *Landscape and Urban Planning* Volume 194, 2020. doi.org/10.1016/j.landurbplan.2019.103683
- Braun, Virginia & Clarke, Victoria (2006) Using thematic analysis in psychology, *Qualitative Research in Psychology*, 3:2, 77-101, DOI: 10.1191/1478088706qp063oa
- Braun, Virginia & Clarke, Victoria (2019) Reflecting on reflexive thematic analysis, *Qualitative Research in Sport, Exercise and Health*, 11:4, 589-597, DOI: 10.1080/2159676X.2019.1628806
- Boverket (2025). Skolgårdarnas ytor fortsätter att minska. <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/stadsutveckling/barns-och-ungas-utemiljo/nationell-kartlaggning-visar-att-skolgardarna-krymper/> Hämtad 2026-04-21
- Cele, Sofia. (2006). *Communicating Place - Methods for Understanding Children's Experience of Place*. Diss. Stockholm Universitet. ISBN 91-85445-46-0
- Dohrn, I.-M., Jansson, E., Börjesson, M., Hagströmer, M. & aktivitet, Y. för fysisk (2021). *FYSS 2021 : fysisk aktivitet i sjukdomsprevention och sjukdomsbehandling*. 4:e uppl. Läkartidningen förlag AB.
- Ellmin, Roger, (2014) Att förebygga mobbning i skolan, 1 uppl. (Liber, 2014).
- Folkhälsomyndigheten (2018). Skolbarns hälsovanor i Sverige 2017/18 Grundrapport
- Folkhälsomyndigheten (2023). *Skolbarns hälsovanor i Sverige 2021/22 Nationella resultat*
- Jansson, Märith. Schneider, Julia. Mårtensson, Fredrika. Kylin, Maria & Fridell, Linnéa (2021) Rum för skolans utemiljö – Fördjupad analys kring yta för förskolegård och skolgård. Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning. Alnarp
- Johansson, M., Mårtensson, F., Jansson, M., & Sternudd, C. (2020). Urban space for children on the move. In *Transport and Children's Wellbeing* (pp. 217-235). Elsevier.
- Kimber, Birgitta (2013) Socialt emotionellt lärande och andra pedagogiska metoder som syftar till att förebygga psykisk ohälsa. *Socialmedicinsk tidskrift* 2013-10, Vol.90 (5), p.726-732
- Kvale, Stainer och Brincmann, Svend (2015) *InterViews: learning the craft of qualitative research interviewing*. Third edition. Sage Publications. Los Angeles. ISBN: 978-1-4522-7572-7
- SCB (2022) Grundskolor och friytor Nationell kartläggning och uppföljning av grundskolelevers tillgång till friytor 2018—2020

- Skolverket (2022) Främja, förebygga, upptäcka och åtgärda Hur skolan kan arbeta mot diskriminering och kränkande behandling. upplaga 2, 1:a tryckningen. Skolverket, Stockholm 2022 ISBN: 978-91-7559-544-3
- Marcuson, Anna, 2020. *Barns egna platser på skolgården*. Avancerad nivå, A2E. Alnarp: SLU, Institutionen för människa och samhälle
- Mårtensson, F. (2012). Hälsofrämjande äventyr med naturen som distraktion. *Socialmedicinsk Tidskrift*, 89(3), 224–231.
<https://doi.org/10.62607/smt.v89i3.43520>
- Mårtensson, F., Gabriel, A., Félix, I. & Manni, A. (2025). Perceived space characteristics fostering friendship with place, peers, and nature in the preschool yard. *Frontiers in psychology*, 16. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2025.1613637>
- Nasri, M.; Tsou, Y.-T.; Koutamanis, A.; Baratchi, M.; Giest, S.; Reidsma, D.; Rieffe, C. A (2022) Novel Data-driven Approach to Examine Children’s Movements and Social Behaviour in Schoolyard Environments. *Children* 2022, 9, 1177.
<https://doi.org/10.3390/children9081177>
- Ndhlovu, S. & Varea, V. (2016). Primary school playgrounds as spaces of inclusion/exclusion in New South Wales, Australia. *Education* 3-13.
doi:10.1080/03004279.2016.127325
- Rönnlund, M. (2015) Skolgården som socialt rum. *Nordic Studies in Education*, 35(3-4): 200-216
- Van Dijk-Wesselijs, J.E.; Maas, J.; Hovinga, D.; Van Vugt, M.V.; Van den Berg, A.E. (2018) The impact of greening schoolyards on the appreciation, and physical, cognitive and social-emotional well-being of schoolchildren: A prospective intervention study. *Landscap and Urban Plan.* **2018**, 180, 15–26.
- Wang C, Berry B & Swearer S (2013) The Critical Role of School Climate in Effective Bullying Prevention, *Theory Into Practice*, 52:4, 296-302,
DOI:10.1080/00405841.2013.829735
- Wells, N., Jimenez, F. E., & Mårtensson, F. (2018). Chapter 6.1: Children and nature. I M. van den Bosch & W. Bird (Red.), *The role of nature in improving the health of a population*, (s. 167–176). Oxford Textbooks in Public Health.
- William V Massey , Deanna Perez , Laura Neilsonb, Janelle Thalkena och Alex Szarabajko (2021) Observations from the playground: Common problems and potential solutions for school-based recess. *Health Education Journal* 2021, Vol. 80(3) 313–326 DOI: 10.1177/0017896920973691

Bilaga 1, intervjuguide

Syftet med projektet är att undersöka hur skolgårdsmiljön kan stödja barns sociala liv och bidra till att förebygga konflikter och mobbing.

Materialet som samlas in kommer att anonymiseras och hanteras konfidentiellt. Inspelningar kommer att raderas efter att projektet är klart.

Det är helt och hållet frivilligt att delta och du som deltagare kan när som helst och utan att förklara dig välja att dra tillbaka ditt deltagande.

Får jag spela in intervjun som ett underlag för transkribering? Inspelningen kommer att raderas efter att studien är klar. Har du några frågor innan vi börjar intervjun?

Bakgrundsinformation

- Kan du berätta lite kort om dig själv? Bakgrund/utbildning, roll på skolan?
- Kan du berätta lite kort om skolan och hur ni arbetar med mobbing och konflikter?
- Området: vad finns i närheten och lämnar eleverna skolgården? (bostäder, lekplatser, natur mm), Socioekonomisk, antal elever och skolpersonal.

Beskrivning av skolgården

- Kan du beskriva din upplevelse av skolgården i stort?
- Kan du beskriva vad som finns på skolgården och hur den är utformad?
- Hur används skolgården? Olika aktiviteter, åldersgrupper, pojkar flickor, rastvakternas roll?
- Vilka policyers/regler har ni för raster?
- Används skolgården vid andra tillfällen?

Incidenter på skolan

- Vart på skolgården upplever du att konflikter uppstår? (markera ut på karta)
- Upplever du att platserna skiljer sig vad gäller frekvens och typ av incidenter som inträffar?
- Kan du beskriva de olika platserna där konflikter uppstår?
- Beskriv typiska händelser?
- Varför tror du incidenter inträffar på platsen?

Miljöfaktorer

- Vad upplever du som positiv vad gäller skolgårdens utformning?
- Vad upplever du som mindre bra vad gäller skolgårdens utformning?

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU kan publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver i sådana fall godkänna publiceringen. I samband med att du godkänner publicering kommer SLU även att behandla dina personuppgifter (namn) för att göra arbetet sökbart på internet. Du kan närsomhelst återkalla ditt godkännande genom att kontakta biblioteket.

Även om du väljer att inte publicera arbetet eller återkallar ditt godkännande så kommer det arkiveras digitalt enligt arkivlagstiftningen.

Du hittar länkar till SLU:s publiceringsavtal och SLU:s behandling av personuppgifter och dina rättigheter på den här sidan:

- <https://libanswers.slu.se/sv/faq/228316>

JA, jag, Ulf Bjärehed har läst och godkänner avtalet för publicering samt den personuppgiftsbehandling som sker i samband med detta

NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse till att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.